

In vertrouwen op weg gaan

Met het leerplan voor het eerste en tweede leerjaar hebben we getracht om de leerlingen een basis van vertrouwen mee te geven.

In het derde leerjaar willen we de leerlingen verder aanmoedigen, instrueren en begeleiden bij hun ontwikkeling en ontdekkingstocht naar zichzelf, de ander en God. Terwijl er een blijvende behoefte is aan geborgenheid, veiligheid en vertrouwen, worden de leerlingen zich meer en meer bewust van de ander en van hun steeds wijder wordende omgeving. Dit gaat gepaard met vertrouwen, maar ook met twijfel en onzekerheid, met hoop en geduld, met dromen en teleurstellingen, met slagen en tekortschieten. Gelukkig is er vergeving: steeds opnieuw kunnen we nieuwe kansen krijgen en die ook aan onszelf en anderen geven!

De Commissie wenst dat het bestuderen van de 'gekende' levens van Abraham, Isaak, Jakob en Jozef én het optreden van Jezus een nieuwe uitdaging voor u zal zijn, zodat het werken aan de lesvoorbereidingen en de realisatie ervan ook voor u een aangename ontdekkingstocht mag worden. Het benaderen van de verhalen vanuit de leef- en belevingswereld van de leerlingen, zal ze boeiend en actueel maken én voor u en de leerlingen zullen ze verrassend en verfrissend zijn.

Met verwachting en vertrouwen bieden wij u dan ook het leerplan protestantse godsdienst voor het derde leerjaar aan. We wensen u Gods zegen toe bij de toepassing ervan.

Herman Aerts

De Leerplancommissie:

Aerts Herman, De Graeve Anne-Marie, De Maertelaere Frieda, Depreytere Bea, Dirkzwager Arie, Dokter Rolf, Labeur Gaby, Moortgat Lieve, Remans Eddy, Rooze Frank, Rutten Tatiana, Slabbinck Cecile, van der Zanden Elly.

uitgave 2002

Inhoud

In vertrouwen op weg gaan	1
Inhoud	3
Het kind in het derde leerjaar	4
Situering inhoud derde leerjaar	5
Wegwijzer	6-8
Leerplandoelen derde en vierde leerjaar	9
Jaarschema	10
Jaaroverzicht	11
Jaarplan	12
Periode 3.1	13
- doelstellingen	14
- schema	15
- invulling	16-19
Periode 3.2	21
- doelstellingen	22
- schema	23
- invulling	24-27
Periode 3.3	29
- doelstellingen	30
- schema	31
- invulling	32-35
Periode 3.4	37
- doelstellingen	38
- schema	39
- invulling	40-44
Periode 3.5	45
- doelstellingen	46
- schema	47
- invulling	47-52
Suggesties didactisch materiaal en bronnen	53-

Het kind in het 3de leerjaar

Aan het begin van het eerste leerjaar is het kind nog sterk ik-gericht. In het derde leerjaar groeien en verstevigen de contacten met leeftijdsgenoten. Dit uit zich in het samen leren spelen en werken. De aanvaarding binnen de groep en het gevoel 'erbij te horen' worden belangrijker. Daarnaast wordt het kind ook met ruzies, pesten en buitengesloten worden geconfronteerd. Wedijver en competitie steken de kop op. Het ene kind reageert al agressiever dan het andere. Kortom: een oefening in sociaal gedrag in al haar aspecten.

Het kind leert verschillende standpunten in te nemen en te relativiseren, het leert verbanden leggen en verklaringen geven, ook met de interactie met anderen en tussen anderen. Het begint zich een stukje in te kunnen leven in die ander. Ook de verstandelijke ontwikkeling neemt sprongen. Het blikveld verruimt zich en er groeit belangstelling voor de realiteit in haar verschillende aspecten, voor het 'echte' leven. Het loskomen van het hier-en-nu en het concrete is echter een complex proces dat tijd en veel mogelijkheden tot ervaring vergt.

Door de ontwikkeling van al deze vaardigheden wordt het kind een stuk zelfstandiger en wil het nu graag zelf iets bereiken (constructivisme). Belangrijk is dat het kind voldoende kansen en aanmoediging krijgt. Opzien naar 'volwassenen' en de behoefte aan identificatie blijven sterk aanwezig. Kinderen die deze kansen missen, ontwikkelen sneller minderwaardigheids- en daarmee samenhangende gevoelens. Kinderen zijn op deze leeftijd erg gevoelig voor mislukkingen en stress. Jammer genoeg vinden we hier de basis terug voor problemen en depressies, die steeds vroeger beginnen. Kinderen krijgen soms zoveel vrijheid, die hun ontwikkeling kan bevorderen maar ook laten ontsporen. Tevens leven ze in een steeds snellere en wisselende samenleving: Dit leidt voor het kind tot onduidelijkheid en onzekerheid. Rustpunten en structuren inbouwen behoort tot een belangrijke taak van de opvoeders.

Als kinderen de nodige mogelijkheden en positieve bemoediging krijgen, genieten ze met volle teugen van deze vrijheid. Het kunnen ook de 'beste' momenten uit de kindertijd zijn. Het kind onderneemt allerlei nieuwe initiatieven en straalt vitaliteit uit. Op deze manier ontdekt en leert het veel dingen waardoor zijn emotionele en verstandelijke ontwikkeling verder wordt gestimuleerd. Het ontwikkelt een realistischer en meer gedifferentieerd wereldbeeld.

Voor de leerkracht biedt lesgeven aan deze kinderen heel wat mogelijkheden. Het kind kan zich al een stukje in tijd en ruimte oriënteren zodat de verhalen uit de Bijbel in hun juiste context en chronologie kunnen worden verteld. Het kind wil graag nieuwe dingen ontdekken, uitproberen en leren. Het staat open voor de grote figuren in de Bijbel waarmee het zich kan identificeren. Bovendien ontwikkelt het ook in zijn geloof een meer gedifferentieerd en realistischer beeld over situaties en gebeurtenissen. Het leert relaties ertussen te leggen en zoekt verklaringen. Dit vormt de basis om straks een eigen standpunt en keuze te bepalen. Belangrijk is om het kind positief te stimuleren en aan te moedigen. Het heeft bij zijn ontdekkingstocht in de 'wereld om zich heen' duidelijk nood aan een plek waar het zich kan terugtrekken en aan personen waarop het kan terugvallen.

De uitgave van het PGO 'Het kind in de lagere school' (syllabus Studiedag 1999-2000) biedt u meer informatie over de leefsituatie en de ontwikkeling van kinderen van de lagere school.

Situering inhoud

Aansluitend bij het eerste en tweede leerjaar wordt ook in het derde leerjaar tijdens het hele programma duidelijk nadruk gelegd op vertrouwen in het algemeen en specifiek op God die te vertrouwen is: God is en blijft trouw.

Samen met Abram wordt echter het vertrouwde 'thuis' verlaten en begint een zoektocht / ontdekkingsstocht: de leerlingen gaan 'in vertrouwen op weg'. God nodigt Abram uit om op weg te gaan en herhaalt op deze zoektocht vaak zijn belofte (periode 3.1). Niet alleen het land (een thuis), maar ook een zoon (toekomst) wordt verkregen. Gods verbond wordt ook door Simeon en Hanna bij de geboorte van Jezus gezien. Dit gaf hen vreugde, net zoals bij de geboorte van Isaak (kind van de lach). Zo krijgt de belangrijke emotie 'vreugde' aandacht (periode 3.2). Jakob maakt nogal wat fouten en lijkt de weg te hebben verloren, maar hij kan uiteindelijk - wegens Gods trouw - terugkeren (periode 3.3). Met Jozef in Egypte lijkt het helemaal mis te lopen, maar hier komt Gods belofte, zegen en verbond tot uitdrukking: brood (leven) voor de familie en alle mensen. Pasen wordt vanuit het verhaal van Jozef benaderd (periode 3.4). Tot slot worden verhalen behandeld over Jezus die mensen vergeeft, nieuwe kansen geeft en uitnodigt om met hem op weg te gaan (periode 3.5).

In het vierde leerjaar wordt het 'samen' op weg gaan en het samen 'verbondsvolk' zijn meer benadrukt. Ook het aspect leerschool (bij Jakob aangehaald) zal meer nadruk krijgen in het vierde leerjaar.

Er werd gekozen voor:

- **thema**
 - *in vertrouwen op weg gaan
een ontdekkingsreis*
- **leefwereld leerlingen**
 - *ouders, grootouders, gezinsvormen, familie, vrienden, andere culturen*
- **belangrijkste kernwoorden / belevingswereld leerlingen**
 - *op zoek gaan, luisteren, vertrouwen en twijfel*
 - *verbondenheid, kinderen zijn belangrijk, toekomst, vreugde*
 - *geduldig zijn, fouten maken, leren, nieuwe kansen*
 - *dromen, teleurstellingen, vertrouwen*
 - *tekortschieten, vergeving, blijdschap en dankbaarheid, op weg gaan, veranderen*
- **voorstelling van God**
 - *de Vader die trouw is en blijft*
 - *Jezus die vergeeft en anderen over vergeving leert*

Wegwijzer

1. Schooljaar: vijf periodes en vijf thema's

Elk van de **vijf periodes** van het schooljaar (telkens een periode tussen twee vakanties) wordt een thema meegegeven voor de uitbouw van een lessenreeks van zes tot acht weken. Periode 1.1 betekent: eerste leerjaar, periode tussen aanvang schooljaar tot de herfstvakantie. De afbakening van deze periodes dient niet strikt te worden genomen: sommige thema's kunnen, afhankelijk van de omstandigheden, meer aandacht krijgen. De leerlingen bepalen mede het tempo. Het is echter belangrijk om binnen één schooljaar de vijf thema's te behandelen: ze vormen immers één geheel met elkaar en met de andere leerjaren. Per periode treft u een titel en een ondertitel aan: u kunt er een keuze uit maken of ze beide gebruiken.

- telkens tussen twee schoolvakanties
- niet strikt afgebakend
- alle vijf te behandelen
- vormen één geheel

2. Leerplandoelen per periode

De **leerplandoelen**, die per periode / thema zijn geformuleerd, bieden de leerkrachten een bindende leidraad voor de opbouw en uitwerking van een periode. Bij het einde van een periode wordt de realisering van deze leerplandoelen verwacht. Ze zijn doorheen alle lessen van het thema herkenbaar en dienen - hoewel ze logisch zijn geordend - niet steeds in de neergeschreven volgorde te worden bereikt. De leerkracht zal bij zijn / haar lesvoorbereiding de leerplandoelen naar lesdoelstellingen, didactische werkvormen en principes vertalen. De leerplandoelen per periode zijn verbonden met de leerplandoelen per twee leerjaren (zie pagina 9 of inleiding pagina 11), de doelen lager onderwijs (zie inleiding pagina 10) en de doelen PGO (zie Vademecum): het is belangrijk om ook deze in het oog te houden.

Bij de formulering van de leerplandoelen wordt niet alleen rekening gehouden met cognitieve doelen (weten en kennen), maar ook met dynamisch-affectieve (kunnen en willen, ervaringen en gevoelens, expressies, attitudes en waarden). Bij het begin van de lagere school staat het jonge kind open voor diverse ervaringen en expressies van gevoelens. Naarmate de schooltijd vordert, nemen deze openheid en spontaniteit af en wordt steeds meer het cognitieve en rationele denken benadrukt. Geloven houdt echter meer in dan kennen; geloven betekent ook voelen, willen en uiteindelijk doen. Uiteraard worden dynamisch-affectieve doelen niet in één week gerealiseerd, maar is hierbij een langere tijd van veelvuldig uitwerken en herhalen van verhalen en concrete voorbeelden nodig. De formulering van deze doelen bleek niet altijd even eenvoudig. Vaak zijn de uitdrukkingen 'uitbeelden' en 'ervaren en weten' gebruikt: zie hiervoor pagina 14. De uitwerking ervan zal voor de leerkrachten evenmin vanzelfsprekend zijn. Dit doet echter niets af aan het belang ervan.

- verbonden met doelen per twee leerjaren, LO en PGO
- dienen per periode te worden bereikt
- verspreid over heel de periode
- naar lesdoelstellingen uit te werken
- cognitieve en dynamisch-affectieve doelen

3. Schema

Het **schema** bij de leerplandoelen biedt een overzicht van de opbouw van de verschillende lessen rond één thema. Centraal staan de kernwoorden, zij keren terug in concrete voorbeelden, verhalen en toepassingen. Naast het beleven en kennen, is ook de hier-en-nu-betrokkenheid van de bijbelverhalen belangrijk: wat betekenen de bijbelverhalen en kernwoorden in de leef- en belevingswereld van de leerlingen, hier in deze situatie en nu op dit moment? Of met andere woorden: hoe kan de Bijbel leerlingen aanspreken en voor hen beginnen te leven? De bijbelse leefwereld krijgt uiteraard ook de noodzakelijke aandacht om de Bijbel goed te begrijpen.

- overzicht opbouw lessenreeks
- opbouw rond één thema
- belangrijke kernwoorden
- leef- en belevingswereld van de IIn
- bijbelverhalen en bijbelse leefwereld

4. Invulling

Bij de **invulling** wordt in de 'Toelichting' de inhoud in een ruimer kader verantwoord en toegelicht. Onder 'Bijbel' wordt een voorstel van bijbelverhalen aangereikt. Soms zal de keuze en het aantal volstaan; soms zal er wegens tijdsgebrek een selectie moeten worden gemaakt. Indien andere passende verhalen worden gebruikt (wat ook mogelijk is), dient er uiteraard rekening te worden gehouden met de overige periodes en leerjaren. Het wordt als vanzelfsprekend verwacht dat de leerlingen de inhoud van de behandelde verhalen in grote lijnen kennen. Bij 'Suggesties' worden concrete tips en ideeën, vooral vanuit de leef- en belevingswereld van de leerlingen, gegeven. Deze suggesties zijn vrijblijvend en kunnen door de leerkracht zelf uitgedund en / of aangevuld worden, afhankelijk van de leerlingen, de individuele inspiratie en talenten, het beschikbare materiaal, de tijd, enz... Iedere concrete uitwerking (voorbeelden, toepassingen, bijbelverhalen, andere verhalen, expressies) staat niet op zichzelf maar in functie van het bereiken van de leerplandoelen. Het opgegeven aantal weken dient niet als bindend te worden opgevat.

- toelichting thema en kader
- Bijbel: voorstel keuze verhalen
- suggesties: voorstellen leef- en belevingswereld van de IIn

(Voor de spelling van namen werd de vertaling 1998 van de Groot Nieuws Bijbel gebruikt.)

5. Expressie en didactisch materiaal

Voor **expressie en didactisch materiaal** treft u een ruim aanbod aan. Ook hier zijn het suggesties en dient er dus een selectie of een keuze te worden gemaakt: tracht niet alle voorstellen te gebruiken! Daar ook de expressie en het gebruikte materiaal in functie van de leerplandoelen staan, gaat de voorkeur uit naar expressievormen en ondersteunend materiaal die doorheen het hele thema aan bod kunnen komen. Dit belet uiteraard niet dat in de lessen korte expressies en ander ondersteunend materiaal kunnen worden gebruikt. Ook het gebruik van een kinderbijbel dient beperkt en selectief te gebeuren: het verhaal staat immers in functie van de doelen. Zelf de verhalen hervertellen is nog beter. De lijst met didactisch materiaal treft u niet bij de periodes aan, maar verzameld op de laatste pagina's.

- *selectie mogelijk uit niet-bindende voorstellen*
- *in functie van de leerplandoelen*
- *doorheen het thema verwerken / aan bod laten komen*

Leerplandoelen: 3de en 4de leerjaar

Doelstelling A (roeping):

A.1. de IIn ontdekken, vanuit de liefdevolle relatie met God, dat God mensen roept tot zijn verbondsvolk om met hem op weg te gaan en dat hij hun bevrijder is;

A.2. de IIn herkennen in de verhalen van O.T. en N.T. voorbeelden van mensen die door God geroepen zijn en luisterend en vertrouwend op weg gaan;

A.3. de IIn kunnen zich identificeren met de mensen uit deze verhalen en ontdekken dat God ook hen roept om luisterend en vertrouwend op weg te gaan.

Doelstelling B (luisteren en antwoorden):

B.1. de IIn ontdekken dat Gods roepen tot een antwoord uitnodigt;

B.2. de IIn herkennen in de verhalen dat er vertrouwen nodig is om gehoorzaam op weg te gaan met God;

B.3. de IIn beseffen dat God ook van hen een antwoord verwacht.

Doelstelling C (consequenties bij antwoorden):

C.1. de IIn ontdekken dat God zijn verbond trouw blijft op de weg met hem;

C.2.1. de IIn herkennen in de verhalen van O.T. en N.T. dat het leven van mensen verandert als ze met God op weg gaan;

C.2.2. de IIn kunnen daarbij inzien dat de 'woestijn' een 'leerproces' is dat leidt tot het 'beloofde land';

C.3.1. de IIn beseffen dat ook zij als bondgenoot op weg mogen gaan;

C.3.2. de IIn weten dat het vervullen van Gods opdracht verantwoordelijkheid inhoudt ten aanzien van mens en maatschappij.

Doelstelling D (Jezus betreffende roeping en antwoord):

D.1. de IIn herkennen in Jezus het beeld van de unieke God;

D.2. de IIn ontdekken in de verhalen van het N.T. dat Jezus mensen oproept om mee gestalte te geven aan het Koninkrijk van God;

D.3. de IIn begrijpen dat zij samen met anderen aan hun roeping kunnen beantwoorden.

Doelstelling E (Bijbel, bijbelse en andere leefwerelden):

E.1. de IIn verwerven kennis van de bijbelse leefwereld die in de verhalen aan bod komt;

E.2. de IIn kunnen de behandelde verhalen in tijd en ruimte plaatsen;

E.3. de IIn kunnen de behandelde verhalen opzoeken in de Bijbel;

E.4. de IIn krijgen oog voor mensen in andere leefsituaties en culturen en leren deze te respecteren .

Doelstelling F (jodendom en christendom):

F.1. de IIn verwerven kennis inzake de groei van het godsvolk;

F.2. de IIn weten dat Jezus behoort tot het verbondsvolk, waarvan Abraham de stamvader is;

F.3. de IIn kennen de betekenis van de christelijke feesten;

F.4. de IIn kennen de betekenis van enkele joodse feesten.

Jaarschema

In vertrouwen op weg gaan een ontdekkingsreis

	vanuit leef- en belevings-wereld van de IIn	Bijbel	naar leef- en belevingswereld van de IIn toe
periode 1	verschillen op zoek gaan vertrouwen en twijfel geroepen worden luisteren vertrouwen en twijfel	<i>Abraham: van roeping tot gebed voor Sodom (belang van land)</i>	geroepen worden God roept luisteren op weg gaan doen / zorgen voor
periode 2	kinderen zijn belangrijk beloften / doen en niet doen verbondenheid (ouders, grootouders, Ikrn,...)	<i>Abraham: van belofte en verbond tot Isaak en Rebekka (belang van zoon: toekomst)</i> <i>Kerst: Maria en Jozef / Simeon en Hanna</i>	ik ben belangrijk vertrouwen in wat God belooft Gods verbondenheid met mensen toekomst en vreugde
periode 3	ongeduldig / geduldig zijn eigen zin doen vals spelen / bedriegen fouten maken leren	Jakob <i>God is trouw</i>	het omgaan met fouten van fouten leren God geeft nieuwe kansen opnieuw beginnen
periode 4	dromen aandacht en jaloersheid tegenslagen / teleurstellingen vertrouwen	Jozef <i>(brood = leven)</i> <i>God blijft trouw en houdt zijn verbond</i> <i>Pasen: Jezus geeft leven</i>	volhouden vertrouwen op God er voor de ander zijn het goede doen vergeven
periode 5	fouten maken verkeerd handelen tekortschieten / kansen missen geduld en aanvaarden erkennen en toegeven vergeven	<i>Jezus vergeeft en leert anderen over vergeving</i>	geduld (met jezelf en anderen) erkennen en toegeven aanvaarden vergeven / vergeven worden blijdschap en dankbaarheid nieuw kansen veranderen op weg gaan / toekomst
		<i>Bijhorende bijbelse leefwereld: land, zoon, brood; leven als nomade; goden, tempels, offers; families, eerstgeboorterecht, zegen; Egypte, dromen; schriftgeleerden en sabbat</i>	

Jaaroverzicht

In vertrouwen op weg gaan een ontdekkingsreis

periode 1

thema: **Op weg gaan
vertrouwen en twijfel**

nadruk: zoeken, vertrouwen en twijfel, zorgen voor, Gods trouw

leefwereld: op zoek gaan / 'thuis' verlaten: reizen, vakantie, vluchtelingen, godsdiensten geroepen worden (gevraagd worden, taak, opdracht) om te zorgen

Bijbel: Abram verlaat zijn land (Ur / Haran) en gaat op reis, gebed voor Sodom
leefwereld van herder en nomaden (belang van land)

periode 2

thema: **Met beloften op weg
toekomst**

nadruk: vertrouwen, zekerheid, Gods trouw, toekomst, vreugde

leefwereld: beloften, doen en niet doen, kinderen zijn belangrijk / geven vreugde voorbeelden van 'verbonden': relatie (groot)ouders-kinderen, ...

Bijbel: Abraham krijgt een zoon: belofte, geboorte, huwelijk Isaak (belang van zoon)
Maria en Jozef (Kerst): twijfel, vertrouwen en reis naar Betlehem
Simeon en Hanna: vertrouwen en zekerheid (belofte vervuld)

periode 3

thema: **De weg verloren?
geduld leren**

nadruk: geduldig zijn, fouten maken, leren en Gods trouw

leefwereld: eigen zin doen, vals spelen, bedriegen, partij kiezen voor, ruzies, geduldig zijn, fouten maken en leren, kiezen, aanvaard worden, nieuwe kansen krijgen en geven, opnieuw beginnen

Bijbel: het leven van Jakob

periode 4

thema: **Toch de juiste weg!
dromen en teleurstellingen**

nadruk: dromen, teleurstellingen, vertrouwen en volhouden

leefwereld: dromen, opscheppen, jaloezie, bevoordeeld of benadeeld worden, pesten en uitsluiten, tegenslagen, volhouden, vergeven, er voor de ander zijn

Bijbel: het leven van Jozef: Gods trouw is sterker dan alle tegenslagen
God komt belofte na / houdt het verbond: dankzij Jozef is er brood (=leven)
Pasen: van Jozef verwijzen naar Jezus (geeft leven)

periode 5

thema: **Met Jezus op weg
vergeven en veranderen**

nadruk: aanvaarding, vergeving, nieuwe kansen, verandering

leefwereld: tekortschieten, begrip en geduld, aanvaarding, leren, fouten erkennen, nieuwe kansen, vergeving, dankbaarheid, verandering

Bijbel: verhalen waarin Jezus mensen vergeeft, nieuwe kansen geeft en hen uitnodigt om met hem op weg te gaan
Jezus de leraar en schriftgeleerden

Jaarplan

Protestantse Godsdienst: 3de leerjaar

schooljaar:

Leerkracht:

handtekening:

School:

datum:

In vertrouwen op weg gaan Een ontdekkingsreis

Periode 1: september tot herfstvakantie

Op weg gaan
Vertrouwen en twijfel

Periode 2: herfstvakantie tot kerstvakantie

Met beloften op weg
Toekomst

Periode 3: kerstvakantie tot krokusvakantie

De weg verloren?
Geduld leren

Periode 4: krokusvakantie tot paasvakantie

Toch de juiste weg!
Dromen en teleurstellingen

Periode 5: paasvakantie tot einde schooljaar

Met Jezus op weg
Vergeven en veranderen

Dit jaarplan wordt u aangeboden, waarbij u natuurlijk de vrijheid hebt om een eigen (en eventueel uitgebreider) jaarplan op te stellen. U hoeft de inspectie geen kopie toe te zenden. Bij afwijking van het leerplan dient u de inspectie echter wel een kopie van uw leerplan, tezamen met uw verantwoording, te bezorgen. Op vraag van de directie, dient u ook aan haar een kopie te bezorgen.

Periode 3.1

Op weg gaan

vertrouwen en twijfel

Periode 3.1

Op weg gaan

vertrouwen en twijfel

1. Leerplandoelen 3.1

- 1.1. *De lln verwoorden hun leefwereld (wonen, kleding, levenswijze, godsdienst) en deze van kinderen in andere landen en culturen.*
- 1.2. *De lln geven voorbeelden van verschillen met kinderen uit andere leefwerelden en tonen er respect voor.*
- 1.3. *De lln zien in dat mensen op zoek gaan naar nieuwe dingen, een beter bestaan, zingeving, veiligheid en ontspanning.*
- 1.4. *De lln verwoorden het leven van nomaden en herders.*

- 2.1. *De lln verwoorden situaties waarbij zij op zoek gaan en waarin zij worden geroepen (uitgenodigd om iets te doen / te zorgen voor) en geven hun gevoelens erbij weer.*
- 2.2. *De lln zien in dat zoeken kan leiden tot vinden en dat geroepen worden om een antwoord vraagt.*
- 2.3. *De lln zien het verband in tussen geroepen worden, vertrouwen en gehoorzaam zijn.*

- 3.1. *De lln beschrijven de leefwereld van Abram.*
- 3.2. *De lln omschrijven het begrip 'zegen' als het goede toewensen en zorgen voor.*
- 3.3. *De lln ontdekken vanuit het verhaal van Abrams roeping dat God mensen roept om met hem op weg te gaan en dat God hen wil zegenen.*
- 3.4. *De lln herkennen Abrams vertrouwen op God in zijn 'gehoorzaam op weg gaan'.*
- 3.5. *De lln zien in dat vertrouwen op God niet altijd gemakkelijk was voor Abram, maar dat God hem hielp.*
- 3.6. *De lln zien bij de naamsverandering van Abram naar Abraham en van Sarai naar Sara in dat hun namen met hun roeping hebben te maken.*
- 3.7. *De lln herkennen in het gebed van Abraham voor Sodom dat hij zich geroepen weet om tot zegen te zijn voor anderen en dat hij op de helpende God vertrouwt.*

- 4.1. *De lln geven voorbeelden van situaties waarin geduld en vertrouwen nodig zijn.*
- 4.2. *De lln geven voorbeelden van situaties waarin mensen door God kunnen worden geroepen om met hem op weg te gaan.*
- 4.3. *De lln zien in dat het 'met God op weg gaan' niet altijd gemakkelijk is.*
- 4.4. *De lln verwoorden hierbij hun gevoelens en zien in dat God hen wil helpen.*

Er wordt gesteld dat de leerlingen de inhoud van de verhalen in grote lijnen kennen en dat ze de verhalen in de Bijbel kunnen terugvinden.

Voor de spelling van namen werd de vertaling van de Groot Nieuws Bijbel (1998) gebruikt.

2. Schema 3.1

3. Invulling 3.1

In het eerste en tweede leerjaar wordt God voorgesteld als een liefhebbende vader, die te vertrouwen is. In periode 2.5 ontdekten de leerlingen reeds dat God ook **een God is die roept en een opdracht / taak geeft**. Het 'geroepen worden' - met de betekenis van uitgenodigd worden om 'iets te doen' - is dus reeds een vertrouwd begrip en wordt verder uitgediept. Met 'iets doen' wordt vooral het '**zorgen voor**' - een ander begrip uit het eerste en tweede leerjaar - bedoeld. Bij het begin van het derde leerjaar wordt hierbij aangesloten en naar verwezen.

In het verhaal van Genesis 12 wordt dit roepen van God concreet in het leven van één mens, **Abram**. Hij staat model voor alle mensen. In deze eerste periode wordt nadruk gelegd op het verlaten van **het land (achterlaten)** en de belofte van **zegen** (het goede toewensen en zorgen voor). Abram is als **herder** de figuur bij uitstek die 'het zorgen voor' verduidelijkt. In periode 3.2 zal meer nadruk worden gelegd op de belofte van een zoon.

Gaandeweg wordt ontdekt wat het betekent om te worden geroepen. Bij roepen hoort **luisteren** en **antwoorden**. Daar is **vertrouwen** voor nodig. De mens die wordt geroepen, **gaat op weg, op zoek** naar wat hem wordt beloofd. Op deze zoektocht laat God zich kennen. In het proces van luisteren, vertrouwen en antwoorden - dat is geloven - kan het ook gaan om **onzeker zijn, twijfelen, achterlaten** van vertrouwde dingen, **geduld hebben** en **volhouden**. De leerlingen mogen samen met Abram **op weg gaan**. Abram verlaat zijn land / 'thuis' om op zoek te gaan naar een beter **land** / betere '**thuis**', door God beloofd.

3.1. Op zoek gaan (week 1-3)

Toelichting

Uitgaande van de vakantie-ervaringen, die de leerlingen bij het begin van het schooljaar graag vertellen, wordt ingegaan op verschillende **redenen waarom mensen reizen**. De eigen leefwereld wordt even verlaten om **op zoek te gaan** naar nieuwe dingen en indrukken, om het onbekende te leren kennen: vakantie, reizen, ontspanning, andere mensen en culturen ontmoeten ... Mensen reizen ook voor hun werk. **Migranten** en **vluchtelingen** reizen op zoek naar veiligheid en een beter bestaan. **Nomaden** zwerven rond op zoek naar voedsel voor hun kudde. Een thuis met veiligheid en geborgenheid en een goed land om in te wonen zijn belangrijk (zie eerste en tweede leerjaar). Mensen kunnen ook 'op reis', **op zoek naar God gaan**.

Abram gaat met zijn kudde op reis, op zoek naar het door God aan hem beloofde land; niet zomaar, maar omdat hij **geroepen** werd **om te gaan** (Genesis 12: 1). Hiervoor **verlaat hij zijn land** (thuis) én goden en zal **op zoek gaan naar het land** - een nieuw thuis - **dat God hem beloofde**. Het zal een lange zoektocht worden, maar op zijn God kan hij rekenen: **God is trouw** en zal hem **zegenen** (het goede toewensen en zorgen voor). De nadruk wordt dus gelegd op: **God roept, belooft en zegent** terwijl **Abram op weg gaat, luistert, gehoorzaamt en vertrouwt**.

Bij de bijbelse leefwereld krijgen de **leefgewoonten** en de **godenwereld** in Ur (stad) en het **nomadenleven** aandacht (nomaden, halfnomaden met vaste woonplaats,...). Bij het **herdersleven** (periode 1.4) komt het **zorgen voor** aan bod.

Bijbel

Bijbelse leefwereld:

- leefwereld Abram met godenwereld;
- herdersleven.

De roeping van Abram: Genesis 12: 1-3.

Abram gaat op reis: Genesis 12: 4-9.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- vakantie- en reiservaringen;
- verschillen in leefwereld thuis en op vakantie;
- door middel van verhalen en documentatie maken de leerlingen kennis met en verkrijgen begrip voor verschillen met de leefwereld uit andere landen en culturen;
- gesprek over verschillende redenen van reizen en verhuizen met daarbij aandacht voor vluchtelingen en migranten;
- verschillen in godsdienst: de leerlingen volgen PGO, de meeste anderen een andere levensbeschouwing;
- worden de leerlingen wel eens geroepen? Door wie en waarom? Hoe reageren ze dan;
- 's morgens opstaan, klusjes of taken / opdrachten thuis en op school;
- taak om zorg te dragen voor: huisdieren, ...;
- hoe ervaren de leerlingen het om een opdracht te krijgen en welke gevoelens roept dit op;
- naar wie wordt er geluisterd? Ga je zo maar met een vreemde op weg? Om een opdracht van iemand te krijgen, moet je weten wie die ander is en moet je hem kunnen vertrouwen;
- ervaringen en gedachten van de leerlingen bij 'zegenen' (nadruk op: het goede toewensen en zorgen voor);
- zegenen / het goede wensen als tegenstelling van vervloeken / verwensen.

3.2. Op weg gaan: vertrouwen en twijfel (week 4-6)

Toelichting

*Abram en Saraï wonen nu met Lot in het beloofde land en ondervinden verder **de gevolgen van het luisteren naar Gods roepen**. Als er hongersnood is, verlaat Abram het land dat aan hem door God was beloofd en trekt naar Egypte. God dient hem herhaaldelijk te herinneren aan de belofte, **Abram twijfelt** immers en is onzeker. Geduld en vertrouwen opbrengen, is niet steeds gemakkelijk. Die twijfel is ook merkbaar bij de zwangerschap van Hagar, een samen met Saraï bedachte oplossing om een zoon te krijgen. Anderzijds toont Abram **zijn vertrouwen** door Lot een deel van het land te laten kiezen. Hij kan land delen terwijl **land** zo belangrijk is voor een herder. God maakt ook van deze gelegenheid gebruik om Abram aan de belofte te herinneren. **God** toont zich **trouw** en **komt Abram in zijn twijfel te hulp**. Abram krijgt later bij hernieuwde twijfel zelfs zijn nieuwe naam (**Abraham = vader van velen**).*

*Bij de bijbelse leefwereld wordt het nomadenleven verder uitgediept en verdient het begrip **'land'** aandacht: 'land' is meer dan een geografisch gegeven. In de Bijbel is het een **door God gegeven** plaats waar het goed hoort te zijn om te leven (eerste leerjaar: een **'thuis'**).*

Bijbel

Bijbelse leefwereld: nomaden, herders en land.

Abram gaat naar Egypte: Genesis 12: 10-20.

Abram schenkt een deel van het land aan Lot (en belofte): Genesis 13: 1-10 (14-18).

Herhaling van de belofte: Genesis 15: 1-6, 18.

Abram, Sara en Hagar: Genesis 16: 1-16.

Herhaling van de belofte, naamsverandering en verbond: Genesis 17: 1-8, 15-22 (Verbond kan beter in periode 3.2 worden benadrukt / uitgewerkt).

Nogmaals herhaling van de belofte: Genesis 18: 1-15.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- eventueel eigen ervaringen van leven in andere omstandigheden, ander land of cultuur;
- trachten een voorstelling te maken van leefomstandigheden van anderen en zich hierin inleven;
- als men kan kiezen, houdt men dan rekening met anderen;
- voorbeelden van situaties waarin geduld en vertrouwen nodig zijn, maar twijfel en ongeduld aanwezig zijn;
- gevoelens verwoorden bij het wachten op iets waar reeds lang naar wordt uitgekeken;
- wat zouden de leerlingen doen indien ze toch wel heel erg lang moeten wachten op iets wat hen werd beloofd? Of als ze de indruk hebben dat het misschien nooit zal gebeuren?

Het begrip land als een thuis, een veilige plek om te wonen of waar het goed is om te wonen wordt ook aangetroffen bij de Indianen. Een bekend voorbeeld hiervan is de beroemde uitspraak van Chief Seattle (1855) (zie didactisch materiaal).

3.3. Geroepen tot zegen (week 7-8)

Toelichting

*Het verhaal en de kernwoorden van het thema 'Op weg gaan / geroepen worden' worden herhaald én de leerlingen worden uitgedaagd om **zelf na te denken over op weg gaan, geroepen worden, antwoord geven, achterlaten en aandacht hebben voor anderen**. Abraham heeft aandacht voor **de inwoners van Sodom**. Hij bidt en pleit voor hen, hij wil tot zegen voor hen zijn (voor hen zorgen) en hij beantwoordt zo aan **zijn roeping om tot zegen te zijn**. Hij vertrouwt erop dat ook God de inwoners van de stad wil zegenen / voor hen wil zorgen.*

*Niet alleen Abraham werd geroepen, maar God geeft mensen ook nu nog een opdracht. Het op weg gaan is niet gemakkelijk: geduld en vertrouwen zijn nodig. Gelukkig **wil God helpen bij de dingen die hij vraagt**. De leerlingen geven voorbeelden van hun 'door God geroepen zijn' en 'op weg gaan'. Ook **gebed voor anderen** - zoals Abraham voor Sodom - kan aan bod komen (aanvullend bij: periode 1.5 dankgebed, periode 2.4 gebed in nood). Eventueel kan nog worden afgesloten met een andere vorm van beantwoorden aan roeping / op weg gaan: hedendaagse **verhalen** over zendelingen en ontwikkelingswerkers.*

Bijbel

Abraham bidt voor Sodom: 18: 16-33.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- hulp en aandacht voor anderen;
- wat kan voor God en anderen worden gedaan;
- hoe makkelijk of moeilijk is dat;
- welke gevoelens geeft dit;
- gebed voor anderen;
- zendingsverhalen.

4. Suggesties expressievormen 3.1

Thema-expressie (twee voorstellen):

- *maquette van een tentenkamp: tenten met slaapmatjes (eventueel geweven met schapenwol / zelf spinnen?), kookplaats en kookgerij;*
- *voetstappen maken en daarop de kernwoorden van het thema opschrijven (en indien mogelijk zichtbaar in het lokaal ophangen).*

Periode 3.2

Met beloften op weg

toekomst

Periode 3.2

Met beloften op weg toekomst

1. Leerplandoelen 3.2

- 1.1. *De lln verwoorden voorbeelden van beloften die aan hen werden gedaan en geven hun gevoelens weer bij het al of niet in vervulling gaan.*
- 1.2. *De lln verwoorden voorbeelden van beloften die zij aan iemand deden en geven hun gevoelens weer bij het al of niet nakomen ervan.*
- 1.3. *De lln zien in dat twijfel, (on)zekerheid, (on)geduld en vreugde verband houden met het maken van beloften.*
- 1.4. *De lln zien in dat het belangrijk is om beloften te houden.*

- 2.1. *De lln beseffen dat kinderen belangrijk zijn, vreugde geven aan ouders, grootouders en anderen.*
- 2.2. *De lln geven voorbeelden van waarom zij belangrijk zijn en hoe zij anderen vreugde kunnen geven.*

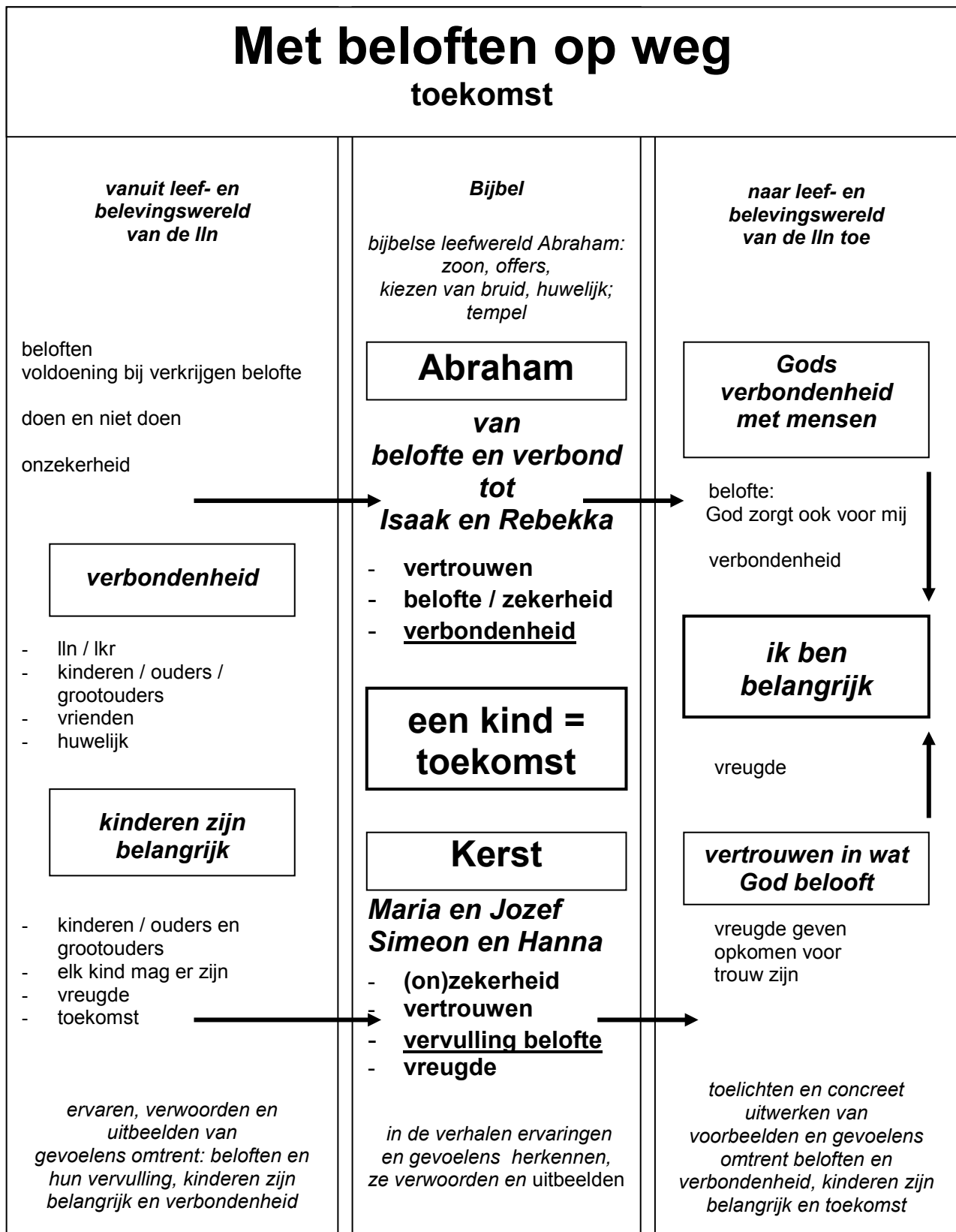
- 3.1. *De lln omschrijven aan de hand van voorbeelden wat verbondenheid betekent.*
- 3.2. *De lln zien in dat bij verbondenheid beloften horen en geven daar voorbeelden van.*

- 4.1. *De lln verwoorden dat in de Bijbel een zoon 'toekomst' betekent.*
- 4.2. *De lln herkennen de onzekerheid en de twijfel van Abraham en Sara bij het wachten op de vervulling van Gods belofte.*
- 4.3. *De lln herkennen de verbondenheid van Abraham en Sara met God in de grote vreugde bij de geboorte van Isaak.*
- 4.4. *De lln zien in dat Gods verbond met Abraham en zijn belofte van een groot nageslacht heel bijzonder zijn.*
- 4.5. *De lln zien in dat God ook voor Hagar en Ismaël een toekomst heeft.*
- 4.6. *De lln ontdekken met Abraham dat God geen mensenoffers wil, maar leven en toekomst.*
- 4.7. *De lln beseffen dat in het licht van Gods verbond met Abraham en zijn nageslacht de keuze van een vrouw voor Isaak belangrijk is.*

- 5.1. *De lln zien in dat Jozef en Maria op weg gaan met de belofte van een zoon.*
- 5.2. *De lln herkennen bij het op weg gaan van Jozef en Maria de twijfel, de onzekerheid en het vertrouwen.*
- 5.3. *De lln ontdekken dat Simeon en Hanna in hun leven op weg zijn gegaan met de woorden van God.*
- 5.4. *De lln zien in dat Simeon en Hanna Jezus herkennen als het door God beloofde kind, dat een toekomst zal geven aan velen.*

- 6.1. *De lln beseffen dat zij belangrijk zijn.*
- 6.2. *De lln tonen zich gemotiveerd om trouw te zijn / beloften te houden.*
- 6.3. *De lln zien in dat mensen in verbondenheid met God mogen leven.*

2. Schema 3.2

3. Invulling 3.2

Toelichting

In periode 3.2 ligt de nadruk op Gods **belofte aan Abraham en Sara van een zoon**, van een nageslacht en dus van een **toekomst**. De vervulling van deze belofte is de bevestiging van **Gods verbond** met Abraham, een verbond dat ook geldt voor Abrahams nageslacht. Naar de leerlingen toe wordt dit vertaald met **'kinderen zijn belangrijk, ik ben belangrijk'**. Zoals het belang van een thuis (land) - dat wordt verlaten en beloofd! - centraal stond in periode 3.1, zo komt in periode 3.2 **het kind (een zoon)** centraal te staan.

Er wordt beperkt inhoud gegeven aan het begrip verbond(enheid) en de betekenis ervan. In hun eigen leef- en belevingswereld kennen de leerlingen voorbeelden van verbondenheid, zoals vriendschap tussen goede vrienden. Hierbij kan de vriendschap van David en Jonatan (2.3) in herinnering worden gebracht. Het huwelijk van twee mensen, de relatie ouders en kinderen en leerkracht en leerling zijn andere voorbeelden. Waar nodig worden zulke voorbeelden voorzichtig en fijngevoelig behandeld. Een verbond houdt een vertrouwensrelatie in, een wederkerige trouw, zorg, aandacht en hulp voor elkaar.

De relatie ouders-kinderen is een verbondsrelatie die een invalshoek kan zijn om het verbond tussen God en Abraham te duiden. Het is een relatie tussen niet gelijke partners, waarbij de sterkste partner en initiatiefnemer tevens de gever en de drager is. In deze zin is Gods verbond met Abraham een bijzonder verbond dat uitgaat van God. Abraham en zijn nageslacht mogen op weg gaan met God, die zegent, net als kinderen en hun ouders.

In de Advent zijn het **Jozef en Maria die in vertrouwen op weg gaan** met Gods belofte van een zoon. Voor Jozef lijkt die weg aanvankelijk onmogelijk en daarom wil hij in twijfel en onzekerheid Maria verlaten.

Ook **Simeon en Hanna leefden met Gods beloften / in verbondenheid met God**. In de tempel te Jeruzalem ontdekken zij met vreugde dat het kind, dat de naam **Jesus** draagt, de **door God beloofde toekomst is / geeft**.

3.1. Gods verbond en de belofte van een zoon (week 1-3)

Toelichting

Beloften spelen een belangrijke rol **in het leven van kinderen**. De leerlingen kunnen er spontaan voorbeelden van geven. Soms wordt hen iets beloofd dat nog veraf is, waar ze op moeten wachten, zoals een nieuw broertje of zusje. Wachten kan dan lang duren. Ook kan de vervulling van een belofte niet doorgaan, omdat die niet meer mogelijk is of door het niet nakomen van de belofte. **Welke gevoelens** brengt dit mee? Het niet nakomen van een belofte kan een grote teleurstelling zijn en het vertrouwen bedreigen. Doen wij altijd wat wij beloven? De vervulling van een belofte geeft voldoening, vreugde en vertrouwen en versterkt de relatie.

God heeft Abraham en Sara **een zoon** beloofd, een groot nageslacht. Abraham en Sara moeten wel heel lang wachten. **Hun geduld en vertrouwen** worden op de proef gesteld. Maar God herhaalt zijn belofte (herhaling van periode 3.1) en God sluit een **verbond** met Abraham. God, Abraham, Sara en hun nageslacht zijn verbonden met elkaar. Verbond / verbondenheid zijn reeds op deze pagina toegelicht. Abraham mag vol vertrouwen op weg gaan. God zegent en gaat met hem mee.

Eindelijk komt **de vervulling van de belofte**. Groot is de vreugde van Abraham en Sara als **hun kind** Isaak (= hij lacht) **wordt geboren**. God is trouw en doet wat hij beloofde.

Bij de bijbelse leefwereld wordt aandacht gegeven aan **de betekenis en het belang van kinderen**. Kinderen zijn een zegen van God en geven vreugde. Kinderen betekenen een nieuw begin en ook continuïteit. **Kinderen zijn belangrijk**. Zij zorgen mee voor het dagelijks bestaan en betekenen een oudedagsvoorziening voor hun ouders. In een patriarchale samenleving is vooral het belang van een zoon groot. Een zoon hebben, betekent dat het

leven van de familie verder gaat, dat waarden en kennis en de traditie van vader op zoon worden doorgegeven. **Een zoon betekent toekomst.**

Met de **kinderen** kan samen worden nagedacht over hun waarde en **hoe belangrijk zij zijn** voor hun ouders, grootouders en voor anderen en hoe zij aan de vreugde van anderen kunnen bijdragen.

Bijbel

Bijbelse leefwereld: het belang van een zoon.

Gods verbond met Abraham: teruggrijpen naar periode 3.1 met Genesis 17 (naamsverandering en verbond).

De belofte vervuld, de geboorte van Isaak: Genesis 21: 1-7.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- *beloften van de IIn en aan de IIn gedaan;*
- *wachten op de vervulling van beloften;*
- *doen en niet doen en de gevolgen ervan;*
- *vreugde bij de vervulling van een belofte;*
- *voorbeelden van afspraken, een verbond;*
- *verbondenheid en een verbond sluiten: lkr en IIn, kinderen en ouders, vrienden, ouders;*
- *trouw zijn;*
- *kinderen zijn waardevol omdat ze er zijn / om wie ze zijn (meer dan om wat ze kunnen of om wat ze doen);*
- *kinderrechten;*
- *periode 1.3: Jezus heeft aandacht voor kinderen (moeders brengen kinderen bij Jezus);*
- *hoe dragen kinderen bij tot de vreugde van anderen;*
- *liedjes: Jij bent bijzonder, Een parel (Elly en Rikkert).*

3.2. Toekomst (week 4-5)

Toelichting

*Gods belofte van een zoon is met de geboorte van Isaak vervuld. Maar er is ook **Ismaël, de zoon van Hagar**. Het familieleven ondervindt spanningen. In vrede samenleven is moeilijk en Abraham neemt de beslissing om Hagar en Ismaël weg te zenden. Toch zorgt God voor Hagar en Ismaël en belooft ook **toekomst aan Ismaël**.*

*Door het offer dat Abraham samen met Isaak aan God brengt, maakt God duidelijk dat hij **geen mensenoffers** wil, maar juist **de God is van leven en toekomst**.*

*Nadat Sara is gestorven en Abraham zijn levenseinde voelt naderen, denkt hij aan de toekomst van Isaak. Voor Abraham zal Gods verbond doorgaan via Isaak en zijn nageslacht. De keuze van **een bruid voor Isaak** is dan ook belangrijk en wordt niet aan Isaak overgelaten. Isaak moet in het land blijven dat God aan Abraham en zijn nageslacht als een 'thuis' heeft beloofd. De knecht Eliëzer wordt naar Abrahams familie in Haran gestuurd om daar een geschikte bruid voor Isaak te vinden.*

Bij de bijbelse leefwereld wordt aandacht gegeven aan de rol van de ouders bij het kiezen van een huwelijkspartner en aan (kinder)offers.

Bijbel

Bijbelse leefwereld: offers brengen, keuze van een huwelijkspartner.

Sara en Hagar: Genesis 21: 8- 21.

Geen mensenoffers: Genesis 22: 1-19.
Isaak en Rebekka: Genesis 24.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- verder zetten van gesprekken omtrent verbondenheid (voorbeeld: kinderen met hun ouders en grootouders) en het belang / de waarde van kinderen;
- de zorg van ouders voor kinderen en hierbij de keuze van een huwelijkspartner betrekken: nu en vroeger.

3.3. Met een belofte op weg. Toekomst voor velen. (week 6-7)

Toelichting

In de **advents- en kerstverhalen** van Jozef en Maria en Simeon en Hanna komen de kernwoorden van het thema nogmaals aan bod.

Jozef zoekt in **onzekerheid en twijfel** naar een weg die hij kan gaan (3.1) en vindt, na de verschijning van een hemelse boodschapper in een droom, **de zekerheid en het vertrouwen** om **samen met Maria op weg te gaan** naar **Betlehem** en **het ontvangen van de door God beloofde zoon** tegemoet te zien.

Simeon en Hanna blijken ook mensen te zijn die op God **vertrouwen** / die - net als Abraham en Sara - reeds lang (hun hoge leeftijd) **op Gods belofte wachten**. Zij herkennen in Jezus **de door God beloofde zoon, die toekomst en vreugde geeft**. Als ze Jezus in de tempel zien, zingen ze hun vreugde uit en tonen dat ze hem verwachten / dat Gods belofte wordt vervuld. Ook het belang van een kind wordt nogmaals benadrukt.

Periode 3.2 samenvattend:

- in de verhalen van Abraham en Sara, Jozef en Maria, Simeon en Hanna herkennen de leerlingen het wachten op een belofte en dat mensen in verbondenheid met God mogen leven;
- met de leerlingen wordt verder nagedacht over:
 - wat de belofte van Gods trouw voor hen kan betekenen;
 - wat hen aanzet om zelf trouw te zijn in het houden van beloften;
 - waarin zij tot de vreugde van anderen bijdragen;
 - hoe belangrijk zij zijn als kinderen;
 - hoe belangrijk zij voor anderen zijn: vreugde bezorgen, zorgen voor, ...

Bij de bijbelse leefwereld wordt aandacht besteed aan de tempel als huis van God.

Bijbel

Bijbelse leefwereld: de tempel.

De verschijning van een hemelse boodschapper aan Jozef: Matteüs 1: 18-25.

Maria en Jozef op weg naar Betlehem: Lucas 2: 1-7.

Simeon en Hanna in de tempel: Lucas 2: 22-39.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- onzekerheid en zekerheid, twijfel en vertrouwen;
- hoe uiten wij onze vreugde;
- verder zetten en afronden van gesprekken omtrent de waarde van kinderen;
- verder zetten en afronden van gesprekken omtrent verbondenheid met mensen / God;
- motivatie om beloftes te houden.

4. Suggesties expressievormen 3.2

Thema-expressie: werken rond 'kinderen zijn belangrijk' (twee voorstellen):

- *foto's en prentjes verzamelen en op een grote poster samenbrengen over 'kinderen geven vreugde';*
- *grote groepstekening maken van kinderen, ouders, grootouders en anderen en hun betekenis voor elkaar uibeelden in woord of beeld;*
- *project rondom kinderrechten.*

Periode 3.3

De weg verloren?

geduld leren

Periode 3.3

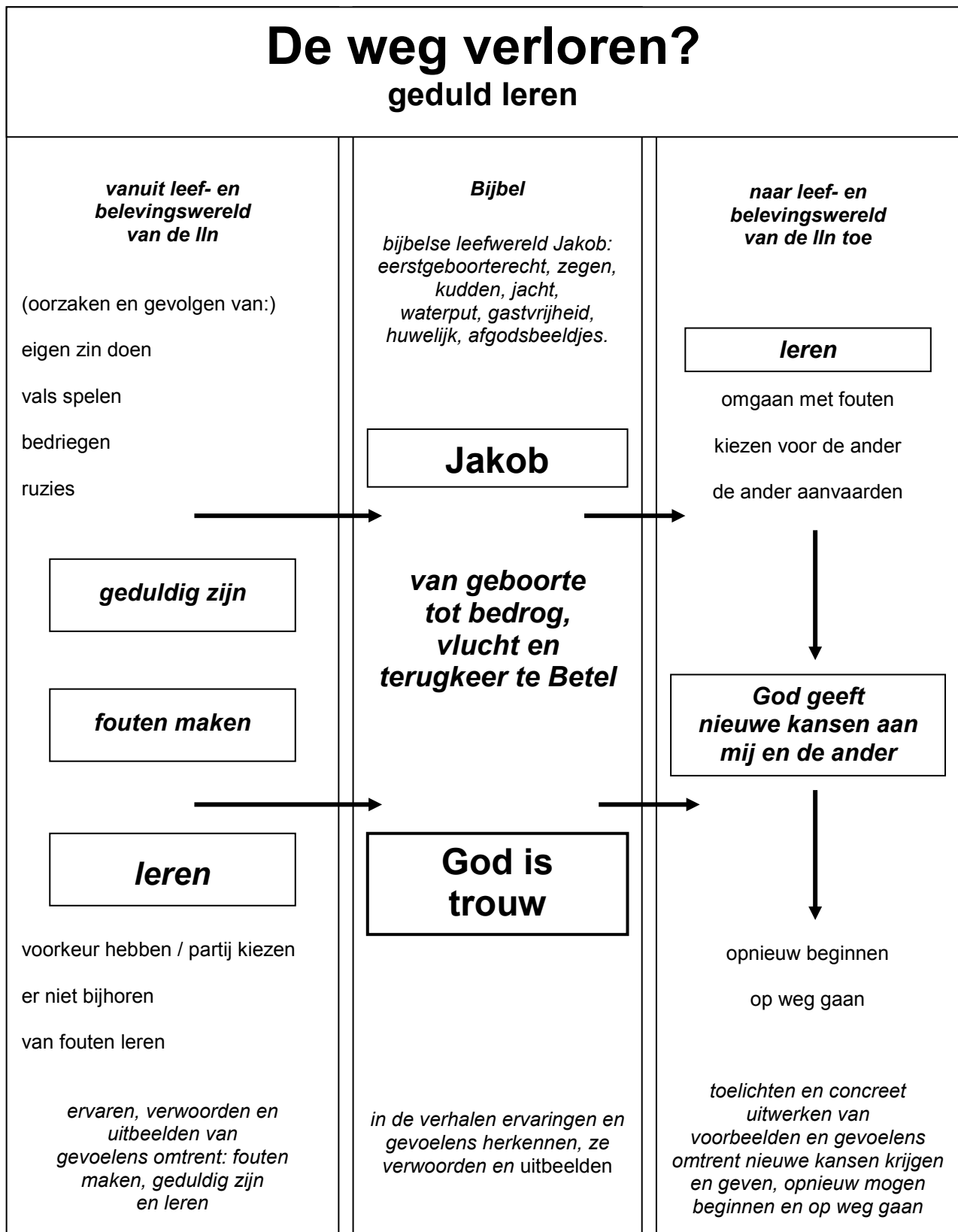
De weg verloren?

geduld leren

1. Leerplandoelen 3.3

- 1.1. *De lln geven voorbeelden van je eigen zin doen en geen rekening houden met de ander.*
- 1.2. *De lln ontdekken aan de hand van deze voorbeelden dat dit bij anderen gevoelens van boosheid en 'er niet bijhoren' kan veroorzaken en ruzies kan uitlokken.*
- 1.3. *De lln zien in dat omgaan met anderen veronderstelt dat men rekening houdt met die anderen.*
- 1.4. *De lln zien in dat rekening houden met de ander impliceert dat je niet altijd je eigen zin kan doen en dat dit geduld vergt.*
- 1.5. *De lln beseffen dat men dit dient te leren en te oefenen.*
- 1.6. *De lln beseffen dat men kan leren van eigen fouten.*
- 2.1. *De lln geven voorbeelden van vals spelen / bedriegen.*
- 2.2. *De lln beseffen dat vals spelen / bedriegen kan leiden tot uitgesloten worden en ruzies.*
- 3.1. *De lln geven voorbeelden van voorkeur hebben / partij kiezen.*
- 3.2. *De lln zien in dat dit gevoelens van boosheid en 'er niet bijhoren' kan oproepen en uitsluiten en ruzies kan versterken.*
- 4.1. *De lln merken op dat Esau en Jakob erg verschillend zijn en zien in dat Isaak en Rebekka elk een voorkeur hebben / partij kiezen voor één van hun zonen.*
- 4.2. *De lln herkennen dat Jakob in zijn streven geen rekening houdt met anderen en bedrog pleegt.*
- 4.3. *De lln herkennen in het verhaal van Jakob de gevolgen van het bedrog voor Jakob en zijn familie.*
- 4.4. *De lln zien in dat God, ondanks Jakobs bedrog, trouw blijft aan zijn belofte en Jakob niet in de steek laat.*
- 4.5. *De lln ontdekken dat God Jakob aanvaardt, hem de gelegenheid geeft om te leren en hem nieuwe kansen geeft.*
- 4.6. *De lln ontdekken dat Jakob door zijn oom wordt bedrogen net zoals hij zelf anderen bedroog.*
- 4.7. *De lln herkennen dat Jakob met zijn gezin en zijn kudden door God wordt gezegend.*
- 4.8. *De lln herkennen Jakobs ontmoeting en worsteling met God als een deel van zijn leerschool.*
- 4.9. *De lln weten dat God aan Jakob een nieuwe naam geeft.*
- 5.1. *De lln zien in dat zij opnieuw mogen beginnen na hun fouten.*
- 5.2. *De lln tonen zich gemotiveerd om anderen opnieuw te laten beginnen na hun fouten.*
- 5.3. *De lln zien in dat God hen en anderen aanvaardt ondanks hun fouten en met hen op weg wil gaan.*
- 5.4. *De lln zien in dat God aan hen en anderen trouw is ondanks hun fouten en nieuwe kansen geeft.*

2. Schema 3.3

3. Invulling 3.3

Toelichting

Abram is in vertrouwen (maar ook met twijfel) op weg gegaan en heeft 'het land' gevonden (periode 3.1). Vervolgens werd de belofte van 'een zoon', die zicht op de toekomst geeft, vervuld (periode 3.2). In de verhalen van periode 3.3 **lijkt** Jakobs familie **de weg verloren te zijn**. Jakob - zijn naam staat voor bedrieger (hielhouder, hieltjeslichter, pootjeshaker) - gaat hierin voorop, maar mag niet worden afgeschilderd als enige zondebok. Isaak, Rebekka en Esau maken eveneens verkeerde keuzes, tonen **weinig geduld**, doen **hun eigen zin** en dit resulteert in: **partij kiezen, bedriegen** en **ruzies**. Deze elementen zijn herkenbaar en worden benaderd vanuit de leefwereld van de leerlingen. Het handelen van Jakob kan niet enkel negatief worden bestempeld: we merken zijn ambitie en gedrevenheid op om het eerstgeboorterecht te verkrijgen. Jakob dient zijn thuis en familie te verlaten. Het wordt een moeilijke en lange **leerschool (zwerftocht, 'ontdekkingsreis', ...)**, maar uiteindelijk - en na twee ontmoetingen met God - komt Jakob terug thuis in het land dat aan hem, zijn vader en zijn grootvader was beloofd. Jakob krijgt een nieuwe naam: Israël, hij die met God strijdt. God heeft hem vastgehouden en Jakob heeft God niet losgelaten. Jakob krijgt de gelegenheid om met vallen en opstaan **van zijn fouten te leren**. God geeft hem de gelegenheid om te veranderen. Hij geeft **nieuwe kansen** en hij laat **opnieuw beginnen**. Jakob leek de weg te hebben verloren, maar door **Gods trouw** heeft hij (uiteindelijk) **die weg toch niet verloren**.

Sommige verhalen kunnen worden uitgediept in overeenstemming met het thema. Andere zullen slechts beperkt aan bod kunnen komen daar er niet voldoende tijd zal resten (zie pagina 7, Wegwijzer: 4 invulling). Een beperkte feitenkennis van deze verhalen volstaat om de draad van het ganse verhaal te bewaren. De nadruk wordt gelegd op:

- **geen geduld hebben en eigen zin doen** (eerstgeboorterecht en zegen)
- **fouten maken en Gods trouw** (van Betel naar Haran)
- **leren van fouten en nieuwe kansen krijgen** (bij Laban en terugkeer)

3.1. Geen geduld (week 1-2)

Toelichting

Vertrouwen, **geduldig zijn**, (je beurt) afwachten en rekening houden met de ander zijn niet altijd gemakkelijk (bijvoorbeeld: je beurt afwachten bij een spel, een lange reis naar een vakantiebestemming, ...). Ook voor Abraham was dit moeilijk (periode 3.1). Vanuit eigen ervaringen en eventueel een opstapverhaal kunnen de leerlingen hierover vertellen / kan er over gepraat worden. **Jaloers zijn, ruzies, ongeduldig zijn, je eigen zin doen** en de gevolgen daarvan behoren tot de leefwereld van kinderen en ze dienen hiermee te leren omgaan. Maar hoe moet dat? Je eigen zin doen lijkt zoveel zekerder dan geduld hebben of je beurt afwachten. Maar wat zijn de gevolgen? Tevens wordt opgemerkt dat het gewenste of wat men verwacht niet altijd wordt verkregen door geduldig te zijn.

In de verhalen over Esau en Jakob worden de leerlingen geconfronteerd met de karakters van **Esau en Jakob (weinig geduld hebben, eigen zin doen, bedriegen, ...)** en de spanning rond het eerstgeboorterecht. Jakob wil snel zijn zin (= het eerstgeboorterecht en de zegen) krijgen. Ook Esau wil zijn zin hebben (= eten). **Rebekka** en Jakob **spelen vals en bedriegen** Isaak en Esau. Ze nemen het heft in eigen handen en bedenken een eigen oplossing. Ze **vertrouwen niet op God en zijn ongeduldig**. **Isaak** gaat hierin ook niet vrijuit. Jakob vlucht voor de woede van Esau en verlaat het land dat zijn erfdeel zou worden.

Bijbel

Bijbelse leefwereld:

- het eerstgeboorterecht;
- zegenen;
- de zegen voor de eerstgeborene.

Esau en Jakob: het eerstgeboorterecht: Genesis 25: 19-34.

Jakob krijgt de zegen: Genesis 27: 1-40.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- lang op iets moeten wachten / geduld hebben: spel, reis, ...;
- je eigen zin doen of je beurt afwachten;
- aandacht geven aan de ander / rekening houden met de ander;
- iets willen hebben van een ander, jaloersheid;
- jaloers zijn en ruzie maken;
- bedriegen, vals spelen om iets te verkrijgen;
- de leerkracht speelt vals bij een gezelschapsspel;
- voorkeuren, partij kiezen voor, iemand voortrekken.

3.2. Fouten maken en (Gods) trouw (week 3-4)

Toelichting

*De leerlingen hebben reeds ervaren dat iemand (ouder, leerkracht, ...) boos werd omdat ze iets deden wat niet mocht. Kunnen de leerlingen hun gevoelens (boos, schuld, verdriet, angst, eenzaamheid, ...) daarbij verwoorden? Wat ging er dan in hen om? Wat dachten ze toen? Hoe werd het goed gemaakt? De leerlingen dienen te weten dat **fouten maken niet abnormaal is**: ze zien de ander en ook zichzelf best niet als een zondebok! Trouwens, ook als iemand boos wordt wegens het maken van fouten wil dat **niet zeggen dat de ander je niet meer aanvaardt of graag ziet**.*

*Ook Jakob worstelt met de gevolgen van het bedriegen. Hij heeft vals gespeeld en vlucht, maar hij ervaart **Gods nabijheid en trouw te Betel** (= huis van God). God geeft Jakob een nieuwe kans en hij kan verder op weg gaan. In Haran wordt hij gastvrij ontvangen door zijn oom maar wordt hem een spiegel voorgehouden: **de bedrieger wordt nu zelf bedrogen** en ervaart de gevolgen van het vals spelen. God blijft echter trouw en is betrouwbaar. Jakob wordt door God gezegend en krijgt een groot gezin. Ook verwerft hij grote kudden vee. Hij helpt de natuur een handje en kiest opnieuw voor zijn eigen voordeel. Het is nog steeds **moeilijk voor Jakob om op God te vertrouwen**. Hij moet dat **nog verder leren**. Leren uit fouten wordt in de volgende weken verder uitgewerkt.*

Bijbel

Bijbelse leefwereld:

- de waterput als ontmoetingsplaats;
- gastvrijheid;
- huwelijksgewoonten.

Betel, huis van God: Genesis 28: 10-22.

Jakob en Rachel: Genesis 29: 1-30.

Jakob en oom Laban: Genesis 29: 31-30:43.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- gevolgen (straffen, aanvaarden...) en gevoelens (boos, schuld, verdriet, angst, eenzaamheid, ...) bij jezelf en de ander als fouten worden gemaakt;
- voorbeelden van herstel na fouten: concreet, gevoelens, ...;
- wie kun je vertrouwen, bij wie ben je veilig;
- trouw en betrouwbaar zijn ondanks fouten;
- aanvaard worden en aanvaarden ondanks fouten;
- kiezen en leren.

3.3. Leren van fouten en nieuwe kansen krijgen (week 5-6)

Leerlingen maken (meestal!) **niet graag fouten**, ze willen een goed resultaat (punten) behalen en de waardering van anderen (ouders, leerkrachten, ...) hebben / verdienen. Toch **wordt er veel geleerd uit fouten** (ook bij het lezen, schrijven, rekenen, ...): fouten zijn soms 'nodig' om het daarna goed te doen. Er kan aandacht worden geschonken aan ervaringen (concrete voorbeelden) van de leerlingen en de daarbij horende gevoelens. Toch is leren - ook uit fouten - niet altijd gemakkelijk. Je eigen zin doen en aan jezelf denken gaat spontaan, maar oog hebben voor de ander en rekening houden met de ander is een leerproces, dat men dient te oefenen. Durven kiezen voor anderen geeft wel ruimte, opent de weg voor vriendschap, saamhorigheid.

Het leven is voor **Jakob een leerschool**: hij wordt gevormd **door fouten te maken en nieuwe kansen te krijgen**. Steeds weer moet hij leren te vertrouwen op God. God wil dat hij terugkeert naar het land dat hij aan Abraham en zijn nageslacht beloofde. Voor Jakob met Esau wordt geconfronteerd, ontmoet hij God. In Peniël (= Gods aangezicht) worstelt God met Jakob en laat God hem niet los. En Jakob worstelt en laat God niet los. Dit is een belangrijk moment in Jakobs leerschool: hij beseft dat hij God nodig heeft en zonder hem niet verder kan. In Peniël krijgt Jakob een nieuwe naam: Israël. De bedrieger, die eigen voordeel najaagt, mag nu 'strijder met God' heten.

Na Peniël vindt de ontmoeting met Esau plaats: het verleden wordt losgelaten en een toekomst wordt mogelijk. Eindelijk komt Jakob thuis / in zijn land, zijn vlucht is een lange **zwerftocht** geweest, maar is een **leerschool** geworden. Het werd een **ontdekkingsreis** waarbij Jakob heeft geleerd meer op God te vertrouwen. Afgodsbeeldjes en andere voorwerpen van heidense oorsprong worden verzameld en begraven. Jakob richt te Betel een altaar op voor **God die trouw is gebleven**. Jakob en zijn gezin kunnen verder leven met vallen en opstaan in het land van Gods belofte. **De weg leek verloren**, maar door **Gods trouw** is (uiteindelijk) **de weg niet verloren**.

Een samenvatting van het leven van Jakob (bij het eind van periode 3.3) **toont de leerlingen dat God trouw is en blijft en hen / anderen aanvaardt zoals ze zijn, met hun fouten en gebreken. God wil met hen en met anderen op weg gaan, geeft nieuwe kansen en wil helpen. De leerlingen mogen, na het maken van fouten, opnieuw beginnen en geven ook anderen de kans om opnieuw te beginnen!** De leerlingen kunnen hiervoor dankbaarheid uiten naar God toe en concrete toepassingen zoeken naar anderen toe.

Bijbel

Bijbelse leefwereld: afgodsbeeldjes.

Jakob keert terug: Genesis 31.

Jakob ontmoet God: Genesis 32.

Jakob ontmoet Esau: Genesis 33.

Terug in Betel: Genesis 35.

Suggesties:

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- *ervaringen en toepassingen van fouten maken, leren van fouten en opnieuw beginnen;*
- *ervaringen en toepassingen van nieuwe kansen krijgen en geven;*
- *ervaringen en toepassingen van aanvaard worden en aanvaarden.*

4. Suggesties expressievormen 3.3

Thema-expressie:

- *stamboom maken: groot formaat, vorm van een boom, ...;*
- *grote collage of tekening maken van een 'leerschool', die fouten en het herstel (met de daarbij horende gevoelens) ervan weergeeft;*
- *een stripverhaal;*
- *de maquette (zandtafel?) van periode 3.1 vervolledigen.*

Periode 3.4

Toch de juiste weg

dromen en teleurstellingen

Periode 3.4

Toch de juiste weg!

dromen en teleurstellingen

1. Leerplandoelen 3.4

- 1.1. *De lln verwoorden ervaringen bij het dromen.*
- 1.2. *De lln beelden hun levensdromen / toekomstverwachtingen uit.*

- 2.1. *De lln verwoorden verschillende gezinsstructuren.*
- 2.2. *De lln geven voorbeelden van aandacht / geen aandacht krijgen en geven hun gevoelens daarbij weer.*
- 2.3. *De lln geven voorbeelden waarin ze zelf of anderen worden beoordeeld of benadeeld en geven hun gevoelens daarbij weer.*
- 2.4. *De lln geven voorbeelden van opscheppen en jaloezie en geven hun gevoelens daarbij weer.*
- 2.5. *De lln leggen verbanden tussen opscheppen, jaloezie, pesten en uitsluiten.*

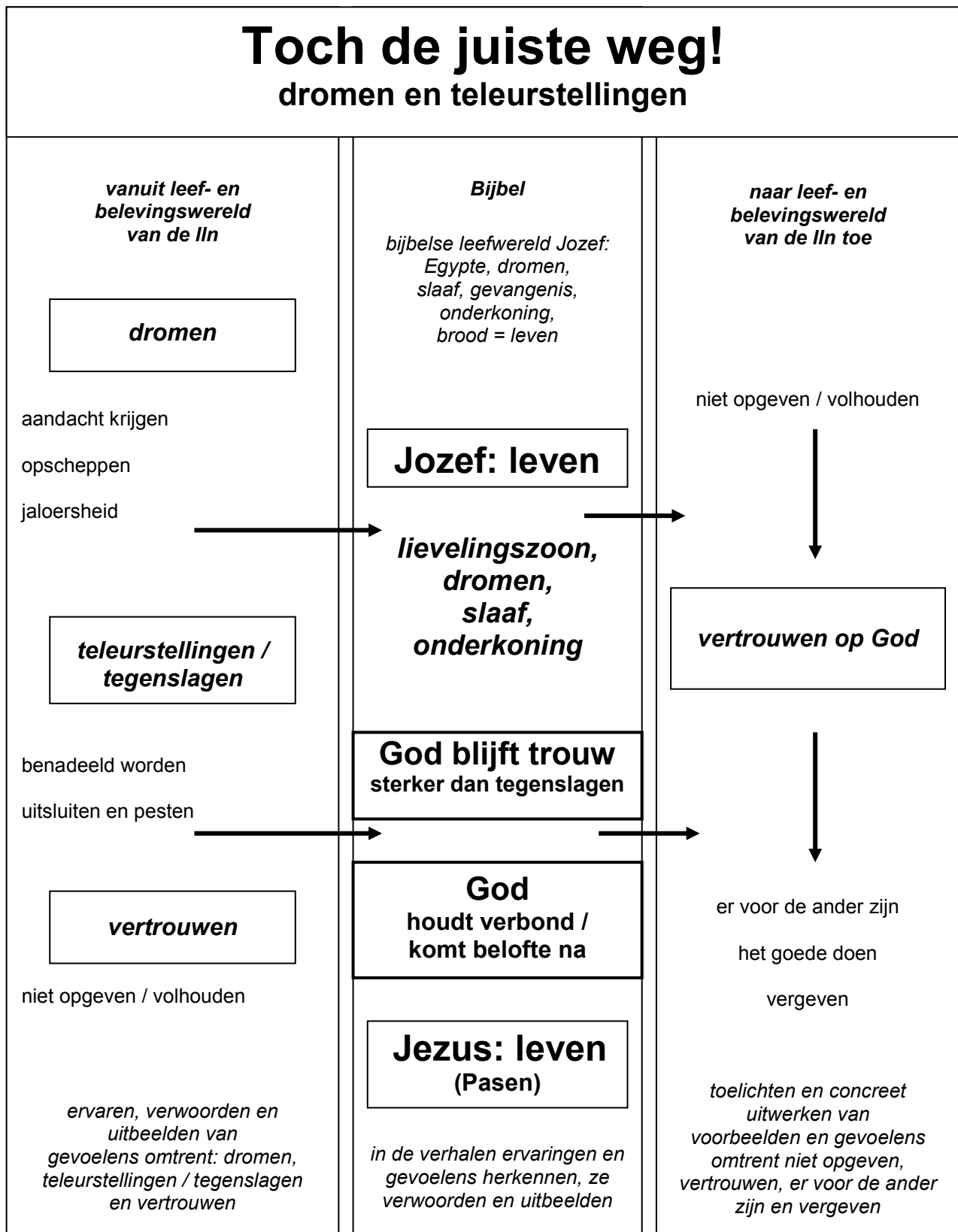
- 3.1. *De lln verwoorden en beelden situaties uit van teleurstellingen / tegenslagen.*
- 3.2. *De lln geven hun ervaringen en gevoelens weer van teleurstellingen / tegenslagen.*
- 3.3. *De lln zien in dat teleurstellingen / tegenslagen vertrouwen kunnen schaden.*
- 3.4. *De lln zien in dat vertrouwen belangrijk is om vol te houden / niet op te geven.*

- 4.1. *De lln geven voorbeelden van betekenisvolle dromen in de Bijbel.*
- 4.2. *De lln herkennen in de Jozefverhalen het aandacht krijgen, het opscheppen en het benadeeld worden.*
- 4.3. *De lln zien in dat jaloezie, uitsluiten en pesten hiervan het gevolg zijn.*
- 4.4. *De lln zien in dat God ondanks de tegenslagen trouw blijft aan Jozef.*
- 4.5. *De lln zien in dat Jozef in de tegenslagen op God blijft vertrouwen.*
- 4.6. *De lln zien in dat de belofte van zegen aan Abraham waar wordt doordat Jozef voor brood zorgt voor het Egyptisch volk, zijn familie en 'de wereld'.*
- 4.7. *De lln begrijpen dat brood een symbool is van leven.*
- 4.8. *De lln ontdekken dat Jozef vergevingsgezind is.*

- 5.1. *De lln herkennen in het lijdensverhaal van Jezus de teleurstellingen, het vertrouwen en de vergeving.*
- 5.2. *De lln zien in dat Pasen een verhaal van leven is.*

- 6.1. *De lln zien in dat vertrouwen op God (hen) helpt om er voor de ander te zijn.*
- 6.2. *De lln zien in dat vertrouwen op God (hen) helpt om de ander te vergeven.*
- 6.3. *De lln tonen zich gemotiveerd om er voor de ander te zijn en de ander te vergeven.*

2. Schema 3.4

3. Invulling 3.4

Toelichting

Dromen kunnen aangenaam zijn, maar ook al eens tot **teleurstellingen** leiden. Als een ander verantwoordelijk is voor **tegenslagen**, is het niet gemakkelijk om de ander te **vergeven** en er toch nog **voor de ander te zijn**. **Vertrouwen** - ook vertrouwen op God - is belangrijk om teleurstellingen te verwerken, **vol te houden** in tegenslagen en om te kunnen vergeven. Deze thema's worden behandeld in periode 3.4, vergeving wordt verder uitgewerkt in periode 3.5.

Aansluitend bij periode 3.3 lijkt ook voor Jozef **de weg verloren**, hoewel hij **toch op de juiste weg** terecht kwam. Bij Jakob werd de vraag gesteld: 'Is hij de weg verloren?', bij Jozef: 'Is dit de juiste weg?' In periode 3.3 werd voornamelijk het leren op deze weg benadrukt (leerschool), nu wordt onderstreept dat de moeilijke weg van Jozef toch tot zegen leidde voor hem, zijn familie en vele anderen. Van de mooie dromen van Jozef schijnt er in eerste instantie niet zoveel in huis te komen. Integendeel: in een put gegooid, als slaaf verkocht en in de gevangenis gezet, lijkt daar niet met overeen te komen. Toch wordt juist doorheen **tegenslagen en teleurstellingen** een weg getoond naar **leven, er voor de ander zijn**. Dit is een weg waar **geduld** (periode 3.3) en **vertrouwen op God** nodig zijn - en worden geleerd - en waarbij **Gods trouw** voorop staat en sterker is dan de tegenslagen.

God houdt zijn verbond / komt zijn belofte na (periode 3.2). De belofte van God aan Abram: 'Ik maak je stamvader van een groot volk, ik zal je voorspoed geven; met eerbied zullen de mensen over je spreken, bij uitstek gezegend zul je zijn.' (Genesis 12: 2), wordt bevestigd in het leven van Jozef. Uiteindelijk is er - dank zij de weg die Jozef is gegaan - **brood (= leven)** voor iedereen (de familie en heel de wereld). Hier wordt de parallel getrokken met **Pasen**. Jozef en Jezus gingen beiden de weg van teleurstellingen en tegenslagen, maar realiseren in vertrouwen Gods doel: **brood / leven bestemd voor iedereen**.

Gezien de beperkte tijd kunnen niet alle Jozef-verhalen in detail worden behandeld, maar worden volgende aspecten benadrukt:

- lievelingszoon en dromer;
- tegenslagen / teleurstellingen;
- vertrouwen en vergeving;
- leven (komt tot zijn bestemming).

3.1. Lievelingszoon en dromer (week 1)

Toelichting

Sommige kinderen dromen ervan om beroemd te worden; andere om verre reizen te maken, rijk te worden, te trouwen, kinderen te krijgen. Allemaal mooie dromen voor een verre toekomst. Het gaat echter niet alleen om toekomstdromen. Kinderen hebben ook dromen voor het heden: geschenkjes, verrassingen, feestjes, hun leefomgeving (gezin, familie, school, ...), ...

Positieve aandacht (en dito benadering) is voor kinderen onontbeerlijk. Mooie dromen kunnen motiveren (tot actie aanzetten) maar ook tot jaloezheid leiden, zeker wanneer het ene kind meer aandacht en betere kansen krijgt dan het andere. Het lievelingetje kan zich dan al gauw ontpoppen tot een opschepper, dat door de anderen moeilijk wordt aanvaard. **Minder aandacht krijgen, benadeeld worden kunnen jaloezheid, pesten en uitsluiten** veroorzaken. Deze houdingen en bijhorende gevoelens worden mede bepaald door het gezin waarin kinderen opgroeien. Hierbij kan aandacht worden gegeven aan diverse gezinsstructuren.

De gezinssituatie van Jozef: Jozef, de eerste zoon van Rachel, krijgt van zijn vader extra veel liefde (Genesis 37: 2-4) en aandacht en bovendien een mooi kleed. Hij wordt behandeld als de oudste (eerstgeboorterecht). Hierbij kan worden herinnerd aan het conflict in het gezin van Isaak en Rebekka. Later gaat Jozef ook **opscheppen** over zijn **dromen** en dan is de maat vol. Zijn broers zijn **jaloers, pesten hem** en zoeken uiteindelijk een manier om hem **uit te sluiten**.

Bij de bijbelse leefwereld krijgen dromen in de Bijbel en de oudheid (Egypte) aandacht: God geeft de mensen dromen en mensen trachten de dromen te begrijpen. Het was voor Jozef en zijn familie niet gemakkelijk om met de dromen van Jozef om te gaan.

Bijbel

Bijbelse leefwereld: dromen worden uitgelegd.

Jozef, de lievelingszoon: Genesis 37: 2-4.

Jozef, de dromer: Genesis 37: 5-11.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- kinderdromen en -verlangens voor de toekomst (beroep, bekend persoon, ...) en het heden (geschenkjes, verrassingen, feestjes, hun leefomgeving, ...);
- wat wensen de kinderen in verband met hun leefomgeving (gezin, familie, school, ...)?;
- verschillende gezinsstructuren (éénoudergezin, verschillende vaders en moeders, ...), de eventuele gevolgen ervan en hoe deze worden ervaren;
- situaties en het ervaren van aandacht / geen aandacht krijgen;
- situaties en het ervaren van bevoordeeld / benadeeld worden;
- situaties en het ervaren van opscheppen en jaloersheid;
- verband tussen opscheppen, pochen en jaloersheid.

3.2. Tegenslagen / teleurstellingen (week 2-3)

Toelichting

Kinderen ervaren reeds op jonge leeftijd **tegenslagen en teleurstellingen**. Het is noodzakelijk om deze te herkennen en erkennen ook al zijn ze voor volwassenen minder belangrijk. **Dromen / verlangens** die niet worden vervuld / beantwoord, kunnen als teleurstelling worden ervaren. Ook op het **relationele vlak** kunnen er heel wat teleurstellingen te verwerken zijn: moeilijke gezinssituaties, kinderen worden gepest of uitgesloten, ... Dit kan heel sterk worden aanvoeld en diepe wonden slaan. **Bij tegenslagen wordt vertrouwen geschaad, maar wordt het juist nog belangrijker**. Essentieel hierbij is dat kinderen iemand hebben die ze kunnen vertrouwen en dat ze leren te vertrouwen op God die niemand in de steek laat.

Jozef komt van de ene tegenslag en teleurstelling in de andere: in een put, verkocht als slaaf, in de gevangenis. **Jozef lijkt** helemaal op de verkeerde weg te zijn terechtgekomen (**'de weg verloren te zijn'**): hij zit ver weg van zijn familie en ver weg van zijn dromen. Toch wordt (bijvoorbeeld bij de uitleg van de dromen) zijn **vertrouwen op God** opgemerkt. God laat hem niet in de steek (zegt hem: periode 3.1) en helpt hem bij elke moeilijke stap (maakt hem toch voorspoedig bij Potifar, in de gevangenis, ...). Als het tegenzit staat er telkens 'dat de Heer met hem is'.

Bijbel

Bijbelse leefwereld:

- enige noties over Egypte (wordt uitgebreider behandeld in vierde leerjaar);
- dromen die worden uitgelegd; slaaf en heer; schenker en bakker;
- gevangenis.

Jozef wordt verkocht: Genesis 37: 1-36.

Jozef bij Potifar: Genesis 39: 1-23.

Jozef in de gevangenis: Genesis 40: 1-23.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- dromen / verlangens die niet worden vervuld / beantwoord;
- situaties en het ervaren van tegenslagen / teleurstellingen;
- kinderen en scheidingen;
- situaties en het ervaren van pesten en uitsluiten;
- situaties en het ervaren van vertrouwen;
- situaties en het ervaren van trouw van God.

3.3. Vertrouwen en vergeving (week 4-5)

Toelichting

Vertrouwen is een belangrijke basisbehoefte die doorheen het eerste leerjaar ruim aanbod kwam en ook in periode 3.1 en 3.2 aandacht kreeg: vertrouwen is nodig om zich veilig en geborgen te weten. Hier wordt vertrouwen gezien als een noodzaak / een basis **om vol te kunnen houden**. Vertrouwen wordt natuurlijk wel geschaad door teleurstellingen. Kinderen vinden moed en kracht wanneer ze iemand kunnen vertrouwen die hen het nodige (zelf-)vertrouwen geeft. Zo krijgen kinderen de mogelijkheid om teleurstellingen / tegenslagen te verwerken en vol te houden om er voor de ander te zijn. **Vertrouwen zet aan om 'het goede' (= het gepaste, wat hoort) te 'doen' en het goede doen versterkt vertrouwen.**

Vergeving wordt meer uitgebreid behandeld in periode 3.5. In periode 3.4 wordt het reeds aangehaald. Vergeven is niet altijd gemakkelijk: boos worden om wat de ander verkeerd deed, ligt vaak meer voor de hand. Vertrouwen (het goede doen, op de juiste weg zijn, ...) helpt om de ander te vergeven, ook als die ons heeft teleurgesteld. Vertrouwen in God leert boosheid te overwinnen en stelt in staat om de ander tegemoet te komen.

Ondanks alle tegenslagen vertrouwt Jozef op God die hem steeds verder brengt op de juiste weg:

- van slaaf naar opperslaaf;
- van gevangene tot opzichter over de gevangenen;
- van opzichter van de gevangenen tot onderkoning.

Jozefs vertrouwen stimuleert hem om in de tegenslagen het goede (= het gepaste, wat hoort) te blijven doen en dit versterkt zijn vertrouwen. Jozef leert uit zijn leven: het is een **leerschool, een hele ontdekkingsreis**.

Jozef vergeeft zijn broers en vertelt hen bovendien dat God alles (ook hun pesterijen, ...) ten goede heeft gebruikt om hen in leven te houden (Genesis 45: 5). Farao stelt voor om de gehele familie te laten overkomen om hen te laten (over-)leven.

God bereikt zijn doel in en door het leven van Jozef. Diens dromen worden waar: zijn broers buigen voor het plan van God (en ook voor hem). God zegent (periode 3.1): **door Jozef is er brood (= leven) voor zijn familie en 'de gehele wereld'** (Genesis 41:57). **God houdt zijn verbond / komt zijn belofte na** (periode 3.2) en leidt op **de juiste - en leerzame** (periode 3.3) - **weg**, ook al leek die de verkeerde weg te zijn.

Bijbel

Bijbelse leefwereld: brood als symbool van leven, onderkoning in Egypte.

Jozef als onderkoning: Genesis 41: 46-57.

De reizen van de broers: Genesis 42: 1-38; 43: 1-44: 34.

Jozef maakt zich aan zijn broers bekend: Genesis 45: 1-28.

(Jakob trekt naar Egypte: Genesis 46: 1-47: 12).

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- *situaties en het ervaren van vertrouwen (op God);*
- *situaties en het ervaren van Gods trouw;*
- *verband tussen vertrouwen en teleurstellingen;*
- *verband tussen vertrouwen en (het goede) doen;*
- *situaties en ervaren van vergeving.*

3.4. Pasen: Jezus geeft leven (week 6-7)

Toelichting

Bij Pasen wordt met het lijden van Jezus teruggerepen naar teleurstellingen, vertrouwen en vergeven en wordt deze periode samengevat / herhaald.

*Net zoals Jozef wordt Jezus geconfronteerd met **teleurstellingen**:*

- *één van zijn twaalf vrienden verraadt en verkoopt hem voor dertig zilverstukken;*
- *de anderen zijn niet eens in staat om samen met Jezus te waken, te bidden en **laten** hem bovendien **in de steek**.*

*Jezus blijft, ondanks het feit dat mensen het verkeerd doen en laten afweten, **vertrouwen** op zijn Vader, die ook aan hem trouw blijft. Dit helpt Jezus om het goede te (blijven) doen en aan het kruis een misdadiger en de Romeinse soldaten **vergeving** te schenken.*

*Met de opstanding bereikt Jezus zijn doel: **leven** en leven geven aan alle mensen.*

Het begrip leven kan hier afhankelijk van de situatie van de leerlingen worden behandeld.

Sommige leerlingen zullen 'leven voor iedereen' begrijpen en misschien de parallel kunnen trekken met Jozef en leven voor iedereen, voor andere kan dit te moeilijk zijn.

De doelstellingen in verband met vergeving worden verder uitgewerkt in periode 3.5.

Bijbel

Het verraad: Matteüs 26: 14-16 (teleurstelling).

Getsemane: Matteüs 26: 36-38, 40-46 (teleurstelling).

Getsemane: Matteüs 26: 39, 42 (vertrouwen).

Het sterven: Lucas 23: 46 (vertrouwen).

De kruisiging: Lucas 23: 39-43 (vergeving).

De opstanding: Lucas 23: 56-24: 1-8 (leven).

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- *teruggrijpen naar vorige weken;*
- *voorbeelden van 'dromen waarmaken': ideeën voor de eigen leefwereld (bijvoorbeeld inrichting en gedrag op de speelplaats, kinderrechten, ...) en voor de bredere wereld (bijvoorbeeld hulporganisaties, zending, ...)*

4. Suggesties expressievormen 3.4

Thema-expressie:

- *de verschillende episodes uit het leven van Jozef laten uitbeelden: bijvoorbeeld aan de hand van de verschillende kledingsstukken van Jozef (pronkmantel, pronkmantel gescheurd, kleding van de slaaf, kleding in de gevangenis, statiekleding van de onderkoning);*
- *Jozef-pop maken met telkens andere kleren en attributen voor de verschillende levensfasen;*
- *drama of poppenkast;*
- *weven van jas.*

Periode 3.5

Met Jezus op weg

vergeven en veranderen

Periode 3.5

Met Jezus op weg

vergeven en veranderen

1. Leerplandoelen 3.5

- 1.1. *De lln geven concrete voorbeelden van tekortschieten (*) en geven hun gevoelens daarbij weer.*
- 1.2. *De lln beseffen dat alle mensen, zichzelf en anderen tekortschieten.*
- 1.3. *De lln zien in dat tekortschieten ook het goede nalaten inhoudt.*
- 1.4. *De lln verwoorden mogelijke gevolgen van tekortschieten voor henzelf en anderen.*
- 1.5. *De lln weten dat in de Bijbel het begrip 'zondigen' wordt gebruikt voor tekortschieten.*

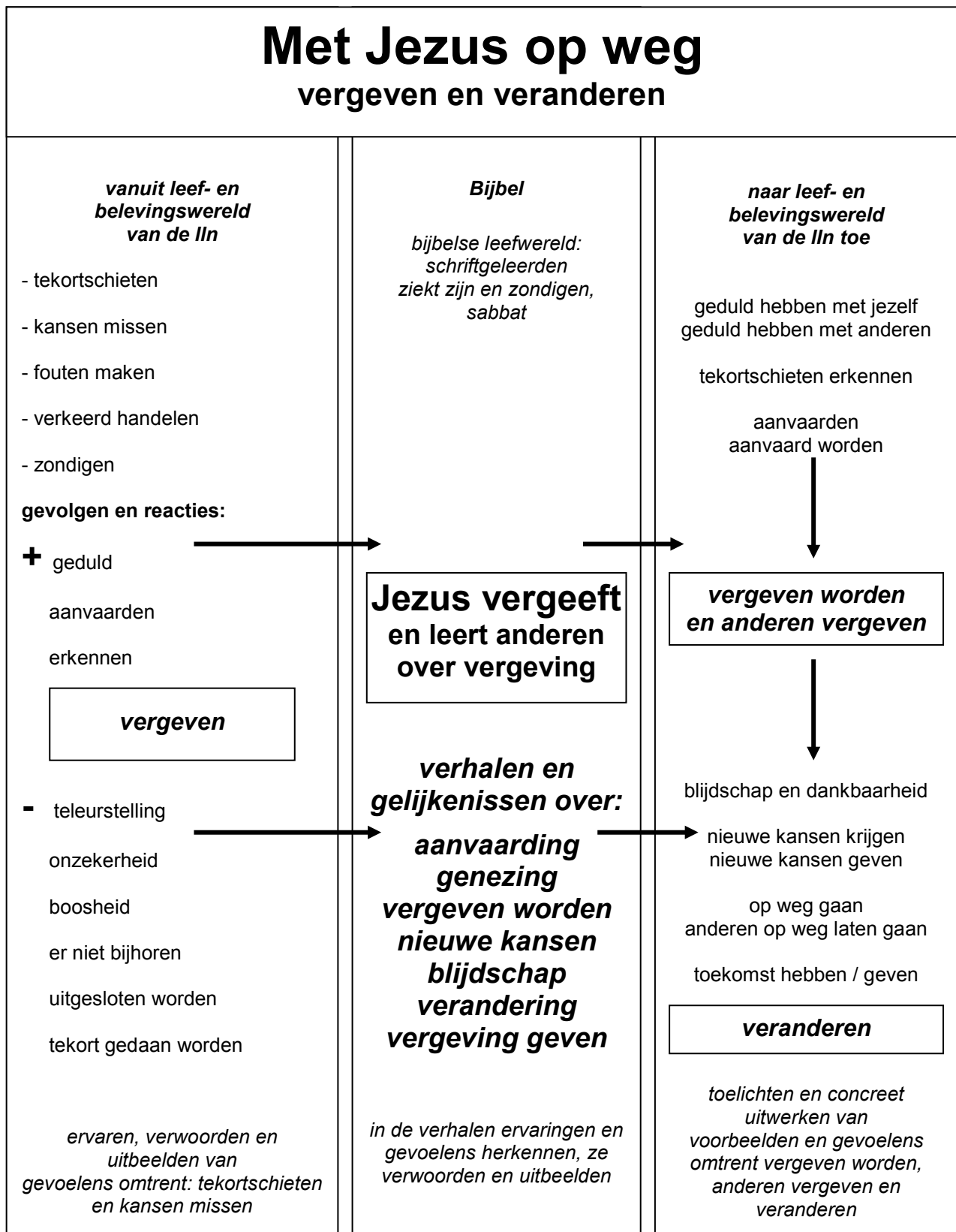
- 2.1. *De lln beelden situaties uit van vergeven / vergeven worden en geven hun gevoelens erbij weer.*
- 2.2. *De lln zien het verband in tussen tekortschieten, het erkennen ervan en vergeving.*
- 2.3. *De lln verwoorden hun gevoelens wanneer hun tekortschieten wordt vergeven.*
- 2.4. *De lln beseffen dat vergeving nieuwe kansen en verandering kan geven.*

- 3.1 *De lln weten dat Jezus optrad als rabbi.*
- 3.2 *De lln herkennen in enkele verhalen en gelijkenissen dat Jezus mensen opzoekt, aanvaardt, geneest, vergeeft, nieuwe kansen geeft, hen de mogelijkheid geeft om te veranderen en met hen op weg gaat.*
- 3.3 *De lln ontdekken in enkele verhalen en gelijkenissen het meningsverschil tussen Jezus en schriftgeleerden met betrekking tot tekortschieten en vergeving.*
- 3.4 *De lln zien aan de hand van enkele verhalen en gelijkenissen in, dat het belangrijk is het eigen tekortschieten te erkennen om vergeving te kunnen ontvangen.*
- 3.5 *De lln herkennen in enkele verhalen en gelijkenissen dat vergeving blijdschap geeft en aanzet tot daden van dankbaarheid en het vergeven van anderen.*

- 4.1. *De lln weten dat Jezus ook hun tekortschieten en dat van anderen wil vergeven en nieuwe kansen wil geven om te veranderen.*
- 4.2. *De lln zien in dat Jezus met hen en anderen op weg wil gaan.*
- 4.3. *De lln tonen zich gemotiveerd om anderen en zichzelf te vergeven.*
- 4.4. *De lln tonen zich gemotiveerd om anderen en zichzelf nieuwe kansen te geven om te veranderen.*
- 4.5. *De lln verwoorden hun dankbaarheid voor vergeving en nieuwe kansen.*

(*) Er werd bij de formulering van de doelstellingen gekozen om 'tekortschieten' te gebruiken als verzamelnaam voor: tekortschieten, kansen missen, het goede nalaten, verkeerd handelen, fouten maken ... Zie hiervoor de uitwijding over 'zondigen' in de toelichting.

2. Schema 3.5

3. Invulling 3.5

Toelichting

Samen met Jezus mogen mensen - ook de leerlingen - in vertrouwen op weg gaan zoals Abraham met God op weg ging. Ze mogen leren van hun fouten en krijgen nieuwe kansen zoals Jakob. En net als Jakob weten ze zich aanvaard met hun fouten. Ze mogen vertrouwen op God zoals Jozef en Jezus deden, omdat God trouw is en trouw blijft. Bij deze ontdekkingsstocht / leerschool neemt vergeven worden, veranderen en anderen vergeven een belangrijke plaats in.

Uitgaande van de leef- en belevingswereld van de leerlingen worden ervaringen weergegeven van **tekortschieten, kansen missen, verkeerd handelen en fouten maken**. Zulke ervaringen lokken reacties uit en brengen gevolgen mee voor henzelf en anderen. Gevoelens van **teleurstelling, onzekerheid, boosheid, er niet bijhoren, tekortgedaan worden en zich buitengesloten voelen** kunnen het gevolg zijn. Hoe gaan de leerlingen daarmee om?

Het loopt fout met de schepping (Noach: periode 1.1) en iedereen maakt fouten en kan van deze fouten leren (periode 3.3) kwamen reeds aan bod. De verschillende personages in de bijbelverhalen, behandeld in het derde leerjaar, staan daar trouwens model voor. Ze zijn op zoek, handelen soms verkeerd, missen kansen en schieten tekort. Aansluitend bij periode 3.4 wordt in 3.5 (hoogtepunt, herhaling en samenvatting derde leerjaar) **de nadruk gelegd op vergeven en veranderen**. Vergeving kan tot uitdrukking komen daar waar mensen tekortschieten of kansen missen. Het bijbels begrip 'zondigen' kan worden behandeld in de zin van:

- zondigen is eigen aan het handelen van de mens;
- zondigen is immers het doel missen of tekortschieten aan Gods bedoelingen;
- zondigen is dus niet alleen het verkeerde doen, maar ook het goede niet doen;
- vergeving is Gods antwoord op het tekortschieten van de mens;
- iedereen heeft vergeving nodig.

In de doelstellingen - en meestal ook bij de invulling - werd er voor gekozen om **tekortschieten** (= verwant aan de bijbelse betekenis van zondigen) te gebruiken. Er wordt bedoeld: tekortschieten, kansen missen, fouten maken, verkeerd handelen, ... Vergeving wordt benadrukt, zondigen wordt niet benaderd in de zin van: je bent veroordeeld want je hebt de wet of het gebod overtreden. Bij de bijbelse leefwereld wordt aandacht geschonken aan de **schriftgeleerden**. Zij vertegenwoordigen de gedachte dat anderen verkeerd handelen, maar dat zij zelf nauwgezet de regels respecteren. Ziek zijn en zondigen werden met elkaar in verband gebracht. Mensen met kwalen en ziekten werden beschouwd als zondaars en daardoor werden ze gestigmatiseerd en buitengesloten.

Jezus wordt voorgesteld als een leraar die mensen nieuwe kansen geeft, hen uitnodigt om met hem op weg te gaan en:

- hen niet stigmatiseert maar **geneest en vergeeft** (de verlamde te Betzata);
- hen **aanvaardt, opzoekt en vergeeft** (de Samaritaanse vrouw);
- hen **niet veroordeelt maar vergeeft** (de vrouw die werd beschuldigd).

Jezus illustreerde zijn handelen en onderwijs met de gelijkenis van **'de koning die iedereen uitnodigt'**. De rijke jonge man zei, zoals schriftgeleerden, dat hij de geboden nauwgezet navolgde. Het is echter niet de bedoeling om de schriftgeleerden eenzijdig in een slecht daglicht te stellen. Uiteindelijk vond **de Farizeeër Saulus**, die het oprecht meende (goede bedoelingen had) maar de weg verloren was, **vergeving bij Jezus en hij ging met Jezus op weg**. Vergeving geeft de mogelijkheid om te **veranderen** (zie Saulus) en om **dankbaar te zijn** (Jezus wordt gezalfd). Mensen die Jezus zo mogen ontmoeten, voelen **blijdschap** en dankbaarheid om de nieuwe kansen. Ze weten zich **aanvaard** en hebben **toekomst**. Jezus leert ook dat vergeven worden ertoe aanzet (dient aan te zetten) om **anderen te vergeven** (gelijkenis over vergeving). Dat is geen gemakkelijk leerproces.

3.1. Opzoeken, vergeven en op weg laten gaan (week 1-3)

Toelichting

Kinderen hebben **ervaring met tekortschieten**, iets niet goed doen, ... (aansluiten bij periode 3.3) en ervaren dat dit helemaal niet leuk is en gevolgen heeft zoals teleurstelling, onzekerheid, boosheid, enzovoort. **Gevoelens** die de leerlingen zelf én de ander (ouders, vrienden, ...) kunnen hebben als ze tekortschieten: je kan boos zijn op jezelf en de ander kan boos zijn op jou! Ook **houdingen** kunnen veranderen als je tekortschiet: er niet bijhoren, uitgesloten worden en tekort worden gedaan. Het liefst zou je willen dat de andere, ook al schiet je tekort, dezelfde houding blijft aannemen en je nog steeds aanvaardt. Betrapt en beschuldigd worden is niet aangenaam. Na het tekortschieten wil je je verbergen, wegkruipen of doen alsof je er niet bent. Als de ander **je liefdevol opzoekt en vergeeft**, geeft dit opluchting, blijdschap en doet dat goed! Als de ander je na de teleurstelling van het tekortschieten ook nog **nieuwe kansen geeft**, je **opnieuw laat beginnen**, kan de blijdschap groot zijn!

Jesus zoekt **de verlamde man te Betzata en de Samaritaanse vrouw op**. Ze hoorden er niet bij en werden uitgesloten. Beiden worden ze door Jesus **opgezocht en aanvaard** ondanks - of juist wegens - hun tekortschieten. De man kon zich niet behelpen en een zieke werd als een zondaar bestempeld. Vermoedelijk zag hij zichzelf ook als een zondaar! De vrouw kwam op de middag bij de waterput - niet samen met de andere vrouwen van de stad - omdat ze bekend stond als iemand die tekort schoot. De blijdschap, het op weg gaan en de verandering valt bij beiden duidelijk op te merken (matras opnemen en gaan naar de anderen, naar de stad). Vergeving wordt niet uitdrukkelijk in de verhalen vernoemd maar is wel aanwezig. In het verhaal van **'de vrouw die beschuldigd werd'**, wordt vergeving meer direct vermeld met: "Ook ik veroordeel u niet." Het op weg gaan, **de mogelijkheid om te veranderen** wordt uitgedrukt met: "Ga, maar zondig voortaan niet meer." Deze woorden klinken als een nieuwe mogelijkheid / kans die wordt gegeven. Bij dit verhaal komt het meningsverschil tussen Jezus en de Farizeeërs aan bod. In de verhalen van de volgende weken wordt dit verder verduidelijkt.

Bij de bijbelse leefwereld wordt aandacht geschonken aan **schriftgeleerden**. Zij benadrukken dat anderen verkeerd handelen, maar dat zij nauwgezet de regels (Gods wetten) respecteren. Ze kijken dan ook neer op de zondaars en op Jezus die het voor hen opneemt: hen opzoekt, vergeeft en nieuwe kansen geeft.

Bijbel

Bijbelse leefwereld:

- zonde en ziekte;
- sabbat en Samaritanen kunnen beperkt worden behandeld;
- schriftgeleerden.

De verlamde man te Betzata genezen: Johannes 5: 1-18.

De Samaritaanse vrouw: Johannes 4: 1-42.

De vrouw die werd beschuldigd: Johannes 8: 1-11.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- situaties en het ervaren van tekortschieten;
- tekortschieten als verkeerde dingen doen en er niet toe komen om het goede te doen;
- gevoelens van teleurstelling, onzekerheid, boosheid, beschaamd zijn, ...;
- situaties en het ervaren van er niet bij te horen, uitgesloten en tekort gedaan worden als gevolg van tekortschieten;

- situaties en het ervaren van liefde, opgezocht worden, vergeven worden en nieuwe kansen krijgen als gevolg van tekortschieten;
- situaties en het ervaren van betrappt en beschuldigd worden;
- situaties en het ervaren van ziekte / niet kunnen meedoen;
- inleven in situaties van langdurige ziekte of invaliditeit, hiervoor iets doen;
- het aangename van iemand die je bezoekt / opzoekt.

3.2. Toegeven / erkennen van tekortschieten (week 4-5)

Toelichting

Kinderen kunnen in hun leef- en belevingswereld ontdekken / vaststellen dat **tekortschieten** heel **normaal (menselijk) is**: zichzelf en anderen schieten tekort, niemand ontkomt hieraan. Dit betekent dat de leerlingen dienen te leren **geduld** te hebben met anderen én met zichzelf. De leerlingen leren de ander en zichzelf **aanvaarden** ondanks het tekortschieten. Dit betekent dat het tekortschieten ook kan en dient te **worden erkend**. De leerlingen weten hoe moeilijk het kan zijn om tekortschieten toe te geven of te erkennen. Een leugen(tje) om tekortschieten te verbergen lijkt vaak aantrekkelijker dan iets toegeven. 'Ik heb het niet gedaan' of 'de ander heeft het gedaan' wordt gemakkelijk gezegd. Kinderen willen vaak braaf zijn, de beste zijn en bijval en de goedkeuring van anderen genieten. Toch is het verbergen van tekortschieten niet de beste oplossing. Eerlijkheid duurt het langst en **vergeving** wordt (meer / gemakkelijker) mogelijk als tekortschieten wordt erkend / toegegeven.

De rijke jonge man die bij Jezus komt, zegt dat hij al Gods wetten goed heeft nageleefd. Hij geeft dezelfde indruk als de schriftgeleerden: wij doen alles wat we moeten doen, met ons is het dus in orde; maar er zijn andere mensen die veel tekortschieten. God wil ons, maar die 'slechte mensen' wil hij niet. Jezus laat deze jonge man zien dat hij toch niet zo goed is als hij denkt: hij is immers niet bereid om alles voor God te doen (alles te delen)! Ook deze zelfverzekerde man schiet tekort, maar hij geeft het niet toe en kan dan ook moeilijk vergeving ontvangen. Door de gelijkenis van '**de koning die iedereen uitnodigt**' maakt Jezus verder duidelijk dat zij die denken dat ze zo goed zijn (hier de schriftgeleerden) het er slechter afbrengen dan zij die veel zijn tekortgeschoten, maar ingaan op de uitnodiging. **Vergeving is er voor iedereen die erkent dat hij tekortschiet en vergeving vraagt.**

Het wordt voor de leerlingen duidelijk dat **Jezus** optreedt als **leraar / rabbi**. Door zijn handelen en door zijn onderwijs (onder andere met gelijkenissen) laat hij het belang van vergeving zien. Voor sommigen is het heel moeilijk om toe te geven dat ze tekortschieten. Indien er de tijd voor rest, kan Pinksteren worden behandeld met nadruk op volgende aspecten: delen (periode 2.5), vreugde, daden van dankbaarheid en op weg gaan met Jezus (het goede nieuws uitdragen).

Bijbel

Bijbelse leefwereld: schriftgeleerden.

De rijke jonge man: Marcus 10: 17-27.

De koning die iedereen uitnodigt: Matteüs 22: 1-10.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- het vaststellen van het tekortschieten van iedereen (de leerlingen zelf en de anderen);
- spijt hebben, tekortschieten niet verbergen maar erkennen;
- geduld hebben met jezelf en anderen is belangrijk in het omgaan met het tekortschieten;
- 'braaf willen zijn', naar de goedkeuring van anderen verlangen, kunnen een hindernis zijn om tekorten toe te geven: eerlijkheid duurt echter het langst.

3.3. Vergeving en veranderen (week 6)

Toelichting

Kinderen kunnen in hun leef- en belevingswereld ontdekken / vaststellen dat men **ondanks goede bedoelingen tekortschiet**. De leerlingen kunnen tevens bewust worden gemaakt van hun **voortdurend veranderen**: ze kennen en kunnen steeds meer en dat is ook nodig. Veranderen is belangrijk maar niet altijd gemakkelijk. Soms geven de leerlingen het zelfs op om iets te leren, als het niet lukt, als verandering niet lukt. Bij tekortschieten zijn begrip, aanvaarding, vergeving en nieuwe kansen krijgen noodzakelijk om te veranderen: **vergeving helpt om te veranderen!** Kinderen verdienen de nodige kansen te krijgen.

Saulus, een Farizeeër, had goede bedoelingen (voor de leerkracht: Handelingen 22: 1-5 en Filippenzen 3: 5-16) maar was op de verkeerde weg. Jezus zoekt hem op. Hij **wordt vergeven**, krijgt nieuwe kansen, **verandert en gaat op weg met Jezus** / gaat de weg van Jezus. Ook Farizeeën vinden vergeving en verandering.

Bijbel

Bijbelse leefwereld: schriftgeleerden.

Saulus verandert: Handelingen 9.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- situaties en het ervaren van het tekortschieten ondanks goede bedoelingen;
- situaties en het ervaren van veranderen: wat de leerlingen al of niet weten en kunnen, ...;
- nooit geloven: "Je kunt dat niet en je zult dat nooit kunnen!";
- situaties en het ervaren van verandering onder impuls van aanmoediging, opnieuw mogen proberen, begrip, aanvaarding en vergeving.

3.4. Dankbaar zijn en anderen vergeven (week 7-9)

Toelichting

Leerlingen hebben wel eens ervaren dat ze in de knoei kwamen doordat ze tekortschieten. Ze kunnen zich daardoor ongelukkig voelen en niet goed weten hoe ze het goed kunnen maken. Wanneer ze **geholpen worden en vergeving krijgen**, zijn ze opgelucht en dankbaar. Dat **maakt de weg vrij om opnieuw te kunnen beginnen**.

Jezus zoekt mensen op die fouten maakten en verkeerd handelden, waardoor ze de weg verloren waren. Jezus veroordeelt hen niet, maar vergeeft hen en helpt hen opnieuw te beginnen. **Een vrouw, bekend als zondares**, gaat het huis binnen van een Farizeeër terwijl Jezus daar als gast aan de maaltijd is genodigd. De vrouw heeft Jezus' **vergeving ervaren** en wil hem haar **dankbaarheid tonen** door hem met kostbare mirre de voeten te zalven. Deze Farizeeër ergert zich. Maar Jezus stelt deze 'zondige' vrouw ten voorbeeld aan de 'rechtvaardige' Farizeeër. Zij heeft aan Jezus dankbaarheid en liefde bewezen terwijl de Farizeeër zelfs de algemene beleefdheidsregels niet in acht nam.

Met een **gelijkenis over vergeving** laat Jezus zien dat wie vergeving en daardoor ook nieuwe kansen heeft gekregen, zelf ook **anderen dient te vergeven**. Dankbaarheid is hierbij een hulp.

Bij de attitudevorming wordt benadrukt: dankbaarheid, anderen en jezelf vergeven en nieuwe kansen geven, veranderen en anderen de kans geven om te veranderen.

Bij gebed kunnen vergeving vragen en dankbaarheid aan bod komen.

Het derde leerjaar mag met dankbaarheid en nieuwe kansen krijgen feestelijk worden beëindigd.

In periode 3.5 wordt in grote lijnen het op weg gaan van mensen (ook Abraham, Isaak en Jakob) met God samengevat en herhaald. De kernwoorden van deze periode zijn ook van toepassing op hun leven. Mensen kunnen en mogen met God en Jezus op weg gaan ondanks al hun tekorten, omdat God trouw is en trouw blijft: hij aanvaardt, vergeeft en geeft nieuwe kansen. Hierdoor kunnen situaties en mensen veranderen en kunnen ze met hem op weg gaan. Mensen krijgen toekomst. Jezus wil de mens op deze ontdekkingsstocht voorgaan en hem onderwijzen (leren).

Bijbel

Bijbelse leefwereld: gastvrijheid, zalven.

Jezus gezalfd: Lucas 7: 36-50.

Een gelijkenis over vergeven: Matteüs 18: 21-33.

Suggesties

Leef- en belevingswereld van de leerlingen:

- *situaties en het ervaren van vergeven worden;*
- *het verband tussen dankbaarheid en vergeving;*
- *hoe je dankbaarheid kan tonen;*
- *ervaringen van niet boos meer zijn (vergeven) op iemand waar je eerst ruzie mee had;*
- *situaties waarin de leerlingen zichzelf of een ander willen vergeven;*
- *situaties waarin de leerlingen nieuwe kansen willen grijpen;*
- *situaties waarin de leerlingen anderen nieuwe kansen willen geven.*

4. Suggesties expressievormen 3.5

Thema-expressie:

- *een kwartetspel maken met verhalen / kernwoorden uit periode 3.5.*

Suggesties didactisch materiaal en bronnen

Suggesties didactisch materiaal en bronnen algemeen

- *Woord voor Woord*, Karel Eykman. Zomer & Keuning Boeken B.V., Ede.
- *Ark Boeken Kinderbijbel*. Vereniging ter Verspreiding van de Heilige Schrift, Amsterdam.
- *Bijbelse puzzels voor jonge kinderen en werkboek*. Vereniging ter Verspreiding van de Heilige Schrift, Amsterdam.
- *De Bijbel voor Jongeren, verhalen en feiten in woord en beeld*. J.H. Gottmer, Haarlem.
- *Kinderbijbel voor de 21ste eeuw*, Evert Kuijt, Callenbach.
- *Deltas Kinderbijbel*, Hans Bouma. Deltas, Aartselaar/Harderwijk.
- *Op weg, verhalen uit de Bijbel voor kinderen*, Baukje Offringa. Meinema.
- *De gouden sleutel, verhalen bij thema's uit de Bijbel*, Baukje Offringa. Meinema.
- *En dat is zeven, zeven manieren om kinderen uit de Bijbel te vertellen*, Karel Deurloo en Hanna van Dorsssem.
- *Een geschenk van de woestijn, verhalen voor 1001 kinderen*, Rolf Deen en Fred Houtzager. Echelon.
- *Start Bijbel*. Vlaams Bijbelgenootschap, Beernem.
- *Serie Kijk op de Bijbel. Deel 1: Het grote plan. Deel 4: De man die de wereld veranderde. Deel 8: Leven en wonen in Israël*. Vlaams Bijbelgenootschap, Beernem.
- *Werkbladen, Door God geleid*, Onderwijscommissie VPKB (uitgeput, maar mag worden gekopieerd).
- *Het huis van licht, bijbels leefboek voor jonge kinderen*, J. Klink. Kok, Kampen.
- *Kind op Maandag, maandblad voor geloofsopvoeding in het basisonderwijs*. NZV, Hilversum.
- *Kleur in de Kerk, werkboek*. NZV, Hilversum.
- *Kiezels, steentjes voor geloofsopvoeding thuis*. SGO, Hoevelaken. De Nootzaak, Kromstraat 18, 9667 Horebeke.
- *Kiem, werkboek*. Idem.
- *Kleurplaten. Evangelisch Kinderwerk* (uitgeput maar mag worden gekopieerd).
- *Kleurplaten*. Stichting Timotheüs, Beukenlaan 28, Eindhoven.
- *Om te beginnen*. N(ederlandse)Z(ondagsschool)V(ereniging), Amsterdam.
- *Om door te vertellen*. N(ederlandse)Z(ondagsschool)V(ereniging), Amsterdam.
- *Tip Top boekjes*. Internationale Bijbelbond.
- *Trefwoord: een methode voor godsdienstige en levensbeschouwelijke vorming voor het primair onderwijs*. De Nootzaak, Kromstraat 18, 9667 Horebeke.
- *Zonnekind en Zonnestraal*. Averbode.
- *Alles wordt nieuw: liedbundel*, Hanna Lam. Callenbach, Nijkerk.
- *D'r kan nog meer bij*. GMI Records.
- *Kiem, liedbundel*. SGO, Hoevelaken. De Nootzaak, Kromstraat 18, 9667 Horebeke.
- *Zitten of opstaan, liedbundel*. SGO, Hoevelaken. De Nootzaak, Kromstraat 18, 9667 Horebeke.
- *Bloe prentenboeken, 4 delen: boos, verrast, bang, verkikkerd; Bloe cd, 4 delen: boos, verrast, bang, verkikkerd*. SGO, Hoevelaken. De Nootzaak, Kromstraat 18, 9667 Horebeke.
- *Werkplan voor godsdienstonderwijs, Van Abram tot en met Jozef*. In de Ruimte.

Suggesties didactisch materiaal en bronnen 3.1

- *Fotoreportages over andere leefwerelden, onder andere: National Geographic Magazine, Sam Sam tijdschriftjes*.
- *Een dag uit het leven van een kind, video (30 minuten)*, Unicef.
- *Iedereen is anders, Vrouwke Klapwijk*. Callenbach 2000.
- *Fazil woont nog in het AaZetCee, Hijltje Vink*. De Banier, Utrecht.
- *AaZetCee (logeren), Elly en Rikkert, CD Wereldwijs*.

- *Thuis, Elly en Rikkert, Thuis.*
- *Documentatiemateriaal Bijbels Openluchtmuseum Nijmegen (bezoek mogelijk).*
- *Een lied van Abraham uit Kind aan huis, tijdschrift voor geloofsoopvoeding thuis. NZV.*
- *Abraham uit liedjes van de Luisterbijbel 2000. Novation Records en het Vlaams Bijbelgenootschap.*
- *Abraham moet reizen gaan, Zing alle dagen, liedboek voor kinderen, deel 2, bijbelliederen OT. NZV.*
- *Zing alle dagen, liedboek voor kinderen 2, Bijbelliederen OT, lied 7 tot en met 11.*
- *Abraham, Zing alle dagen, liedboek voor kinderen, deel 2, bijbelliederen OT. NZV.*
- *Abraham, Abraham, Hanna Lam.*
- *Heb je al gehoord van Abraham?, Jan Wit, Oud programmaboekje PGO 3de leerjaar.*
- *Toespraak van Chief Seattle, PGO-kwartaal 2001-3, nummer 46.*
- *Leg je hand in de hand van Jezus, Kinderopwekking 1.*
- *Zet je voet maar op het water, Elly en Rikkert, Daar gaan we dan.*

Suggesties didactisch materiaal en bronnen 3.2

- *Jij bent bijzonder, lied 155, Herman Boon.*
- *Een parel in Gods hand, Elly en Rikkert, Liedjes voor kinderen, deel 2.*
- *Jij bent jij (je mag er zijn, je bent uniek, Elly en Rikkert, Eigen Keuze.*
- *God kent jou, Opwekkingsliederen voor kinderen 6, lied 1.*
- *Het kind van de lach, Zing alle dagen, liedboek voor kinderen, deel 2, bijbelliederen OT. NZV.*
- *Hagar en Ismaël, Zing alle dagen, liedboek voor kinderen, deel 2, bijbelliederen OT. NZV.*
- *Rebekka wordt de bruid, lied 1, Hanna Lam 3.*
- *Kinderrechtencommissariaat: www.kinderrechtencommissariaat.be.*
- *Tijdschrift Megafoon. Jeugd en Vrede, Antwerpen.*
- *Zolang gewacht (over Simeon en Hanna), Witte zwanen, zwarte zwanen, Elly en Rikkert.*
- *Werkplan voor godsdienstonderwijs, Van Abram tot en met Jozef, les 2. In de Ruimte.*
- *Spelen in Gods Tuin, pagina 80, T. de Vries. Callenbach; ISBN 9026601662.*
- *Leesboeken ivm 'verbond, belofte houden'. Opa Gloria, De Suikerspin (Marc De Bel).*

Suggesties didactisch materiaal en bronnen 3.3

- *Werkbladen, nummers 10 tot 13. Evangelisch Kinderwerk (uitgeput, maar mag worden gekopieerd).*
- *Bijbelwerk voor verteller en kind. Stichting Timotheüs, Eindhoven.*
- *Werkjes 9011 en 8712. Nederlandse Zondagschool Vereniging (NZV), Amsterdam.*
- *Kind & Zondag, Herfst 98, jaargang 67, nr. 2 + werkbladen. N.Z.V. Amsterdam*
- *Jakob in het huis van God, Hanna Lam 1.*
- *Jakob droomt, lied 4, Hanna Lam 2.*
- *Jakob krijgt de zegen mee, lied 1, Hanna Lam 4.*
- *Jakob gaat terug naar huis, Hanna Lam 3.*
- *Ikke, ikke, ikke, Elly en Rikkert, CD Witte zwanen, zwarte zwanen,.*
- *Overal (God altijd nabij), Elly en Rikkert, CD Bewaar het in je hart,.*
- *Engelen, Elly en Rikkert.*
- *Jakob en Esau, Zing alle dagen, liedboek voor kinderen, deel 2, bijbelliederen OT. NZV.*
- *Jakob in Bethel, Zing alle dagen, liedboek voor kinderen, deel 2, bijbelliederen OT. NZV.*
- *Werkplan voor godsdienstonderwijs, Van Abram tot en met Jozef, les 3, 4,5. In de Ruimte.*

Suggesties didactisch materiaal en bronnen 3.4

- *Kleur- en spellenboek, Jozef en zijn broers. Paradise books, Veendam.*
- *Videofilm: Jozef, de dromenkoning. Dreamworks.*
- *Jozef en zijn broers, werkblad nummer 5.*
- *Jozef en de vrouw van Potifar, werkblad nummer 6.*
- *Jozef legt de dromen uit, werkblad nummer 7.*
- *Jozef met Jakob herenigd, werkblad nummer 8.*
- *Door God geleid (Protestants Godsdienstonderwijs Marsveldstraat), nrs. 20 t/m 25.*
- *Jozefs dromen, nummer 8713. NZV, Amsterdam.*
- *Nummers 33 tot en met 37. Timotheüs.*
- *Ik zie, wat jij niet ziet, Vredesopbouw Educatieve Projecten.*
- *Jozef, Zing alle dagen, Liedboek voor kinderen, deel 2, bijbelliederen OT. NZV.*
- *Een heel verhaal van dromen, Liedboek voor kinderen, lied 9. Callenbach.*
- *Dertien verzen over Jozefs ongeluk, Liedboek voor kinderen, lied 10. Callenbach.*
- *Tot 7 x 70x, Elly en Rikkert, Witte zwanen, zwarte zwanen.*
- *Roddelen, Elly en Rikkert., Witte zwanen, zwarte zwanen.*
- *Soms-Blues (vergeving), Elly en Rikkert, Daar gaan we dan.*
- *Wie heeft jou zeer gedaan, Elly en Rikkert, Daar gaan we dan.*
- *God is mijn toevlucht, Opwekkingsliederen voor kinderen 1, lied 13.*
- *Lieve Here Jezus, Opwekkingsliederen voor kinderen 2, lied 19.*
- *Hou maar vol, Opwekkingsliederen voor kinderen 2, lied 29.*
- *Jozef zoekt zijn grote broers, lied 6, Hanna Lam 1.*
- *Jozef, J.Visser, Kinderliedjes 1 nummer 53, Timotheüs.*
- *Werkplan voor godsdienstonderwijs, Van Abram tot en met Jozef, les 7 tot 10. In de Ruimte.*
- *Kind & Zondag, voorjaar 99. NZV. Amsterdam.*
- *Encyclopedia ivm. Egyptische cultuur.*
- *Bijbelkijken "Jozef en zijn broers". Kok, Kampen. ISBN 9024231353.*
- *Leesboek "Kikker in het Midden", Suz. Grets. Clavis, Hasselt.*
- *De droom van M.L. King*

Suggesties didactisch materiaal en bronnen 3.5

- *Ik moet de eerste wezen, Hanna Lam 2.*
- *Jezus schreef in het zand, lied 11, Hanna Lam 3.*
- *De rijke jongen, lied 21, Hanna Lam 4.*
- *Saul van Tarsus, lied 29, Hanna Lam 4.*
- *Tot 7 x 70x, Elly en Rikkert, Witte zwanen, zwarte zwanen.*
- *Als je geen liefde hebt voor elkaar, lied 19, Hanna Lam 3.*
- *Vergeven, Opwekkingsliederen voor kinderen 11, lied 5.*